

CUVÂNT ÎNAINTE

Scurt istoric al cercetării incunabilelor în țările Europei occidentale

În anul 1688 a fost publicat la Amsterdam catalogul realizat de librarul olandez **Cornelius van Beughem**, intitulat *Incunabula typographiae sive catalogus librorum scriptorumque proximis ab inventione typographiae annis usque ad annum Christi MD inclusive in quavis lingua editorum* (Incunabilele tipografiei sau catalogul cărților și scriitorilor editați în orice limbă, din primii ani de la inventarea tiparului, până la anul de la Hristos 1500 inclusiv). Catalogul era destinat să inventarieze și, în același timp, să celebreze realizările celor două secole scurse de la inventarea tiparului; din titlul său a fost preluat și termenul „incunabulum” (plural : incunabula), intrat de atunci în terminologia specifică a bibliologiei, pentru a desemna orice carte tipărită de la inventarea tiparului de către **Johannes Gutenberg** (la jumătatea secolului al XV-lea), până la 31 decembrie 1500, indiferent de locul publicării, originea etnică a autorului și limba în care a fost scrisă ori tradusă lucrarea.

Chiar de la apariția lor, pe măsură ce erau tipărite și difuzate, incunabilele au fost incluse, inițial, în colecțiile deja constituite de manuscrise, colecții atât particulare, cât și ale unor instituții (mănăstiri, universități); aici erau înscrise în registre de evidență, pe materii ori în ordinea intrării în colecție și păstrate în dulapuri, ordonate pe materii și pe limbi, în general fără a se face vreo deosebire între manuscrise și cărțile tipărite. În cataloagele de licitații care se publicau cu ocazia dezmembrării unor colecții, ordonate tot pe limbi și pe materii, se trecea în dreptul fiecărei lucrări mențiunea „manuscris” (pe pergament sau hârtie) ori „tipăritură”, ca și alte particularități privind ilustrațiile, ornamentele, legătura etc., deoarece aceste elemente influențau prețul.

Datorită imenselor avantaje, de ordin nu numai cultural, spiritual și științific, ci chiar de ordin economic și social, pe care le prezenta tipărirea cărților, acest nou meșteșug a îmbrățișat toate domeniile cunoașterii. În urma studiilor întreprinse în secolul al XX-lea, pe baza numărului de incunabule care a mai ajuns până la noi și a fost deja luat în evidență într-o proporție semnificativă, comparativ cu cantitatea estimată, cel puțin aproximativ, a cărților tipărite în secolul al XV-lea, se poate afirma astăzi că domeniile acoperite, în acea primă jumătate de secol de producție tipografică

au fost: religie, circa 45%, literatură (clasică, medievală și contemporană), circa 30%, drept, circa 10% și lucrări cu caracter științific, din diverse domenii (istorie, geografie, astronomie, medicină, matematică, metalurgie, minerit, agricultură, lingvistică, lexicografie etc.), circa 10%.

Cât despre limbile în care au fost, fie scrise, fie traduse cărțile tipărite în această perioadă, aceleași studii au stabilit următoarele proporții: limba latină, 77%, limba italiană (il volgare), 7%, limba germană, 5-6%, limba franceză, 4-5%, limba flamandă, 1%, limbile greacă, ebraică, spaniolă, slavonă, croată, 5-4%.

Începând chiar din secolul al XV-lea, dar, mai ales în cel de al XVI-lea, datorită bogăției și diversității tipăriturilor, care răspundeau unei arii tot mai largi de gusturi și interese, au început să apară colecții formate cu precădere din tipărituri, manuscrisele constituind o excepție, din cauza prețului lor simțitor mai ridicat (desigur, nu ne referim aici la manuscrisele vechi, care erau căutate sau achiziționate de savanții umaniști ai Renașterii, în scopul cercetării și publicării lor ulterioare).

Evidența și catalogarea (mai sumara sau mai extinsă) a incunabulelor a început să-i preocupe pe colecționarii de incunabule. S-au întocmit inventare interne ale colecțiilor, s-au redactat și publicat liste de dublete, destinate schimbului între colecționari și chiar numeroase cataloage de licitație, pentru cazurile în care, fie proprietarul, fie moștenitorii acestuia, puneau colecția în vânzare.

Pe măsura dezvoltării colecțiilor de incunabule, cercetarea sistematică a acestora, privite ca monumente ale începuturilor artei tipografice, vehicule și instrumente ale răspândirii culturii în pături tot mai largi ale populației, pe arii tot mai extinse, a continuat prin studii și cataloage publicate în secolele următoare, în principalele țări europene în care s-au produs incunabule (pentru aceste țări incunabulele constituie primul capitol al bibliografiei lor naționale). Vom aminti doar câteva nume, ale celor mai renumiți cercetători, care au publicat lucrări de bază pentru studiul incunabulelor:

Michael Maittaire, în lucrarea *Annales typographici ab artis inventae origine ad annum MD* (Analele tipografice, de la începuturile descoperirii meșteșugului, până la anul 1500), publicată la Haga, în anul 1719, având posibilități limitate de cercetare și de colaborare, a înregistrat 5600 de incunabule din colecțiile care își publicaseră cataloagele.

Michael Denis, în *Supplementum annalium Michaelis Maittaire* (Completarea analelor lui Michael Maittaire), publicat la Viena, în anul 1789, a înregistrat circa 12000 de ediții de incunabule.

Georg Wolfgang Panzer, în primele 5 vol. ale lucrării *Annales typographici ab artis inventae origine ad annum MD* (Analele

tipografice, de la începuturile descoperirii meșteșugului, până la anul 1500), publicate la Nürnberg, între 1793 și 1803, a izbutit să înregistreze circa 16000 de ediții de incunabule.

Repertorium bibliographicum in quo libri omnes ab arte typographica inventa usque ad annum MD typis expressi ordine alphabetico vel simpliciter enumerantur vel adcuratius recensentur (Inventar bibliografic în care, toate cărțile tipărite de la inventarea meșteșugului tipografic până la anul 1500 sunt, în ordine alfabetică, fie doar enumerate, fie descrise cu mai multă grijă), tipărit la Tübingen, în anii 1826-1838, în două volume, fiecare în două părți (reeditat în anii 1925, 1940, 1948), lucrarea monumentală a germanului **Ludwig Hain** (1781-1836), a fost primul catalog alfabetic de incunabule, cuprinzând descrierea a 16311 incunabule, din diverse biblioteci, cu indicarea colecțiilor din care fac parte. Marele merit al acestui catalog constă în descrierea amănunțită a principalelor elemente tipografice, necesare identificării exacte a unei ediții: reproducerea incipitului, a titlului, a unor fragmente semnificative de text și a explicitului, menționarea formatului bibliografic, a paginației, a signaturilor; nu sunt uitate nici limba textului, tipul caracterelor tipografice și ilustrațiile. La incunabulele al căror colofon nu oferă informații despre locul și data tipăririi, ca și despre numele tipografului, în măsura în care nivelul informației de la acea dată i-a putut furniza aceste informații, Hain le-a menționat, dar la majoritatea incunabilelor fără date de publicare, acestea au rămas să fie completate prin cercetările desfășurate ulterior. Spre sfârșitul secolului, valoroasa lucrare a lui Hain a fost continuată și completată cu descrierea unui număr apreciabil de incunabule, descoperite și semnalate în cei aproape 70 de ani scurși de la apariția primului ei volum:

Walter Arthur Copinger a publicat la Londra, în anii 1895-1902, *Supplement to Hain's Repertorium bibliographicum* (Completare la Repertoriul bibliografic al lui Hain), lucrare în două volume, reeditată și ea de mai multe ori.

Analizând catalogul lui Hain și completările (inclusiv corecturile) făcute de Copinger, **Dietrich Reichling** a publicat la München, între anii 1905 și 1914, în șase fascicule, *Appendices ad Hainii-Copingeri Repertorium bibliographicum. Additiones et emendationes* (Suplimente la Repertoriul bibliografic al lui Hain-Copinger. Adăugiri și corecturi). Și această lucrare a cunoscut mai multe reeditări.

Konrad Burger a publicat, în anul 1908, la Leipzig, *Ludwig's Hain Repertorium bibliographicum Register* (Index al Inventarului bibliografic al lui Ludwig Hain), un index al tipografilor și al locurilor de tipărire, cu menționarea, în descriere sumară, a lucrărilor publicate de respectivii tipografi, așa cum figurează ele în catalogul lui Hain. Modul de organizare și de prezentare a acestui

index a constituit un model pe care l-au urmat, în prezentarea acestui tip de indexuri, toate cataloagele de incunabule publicate ulterior.

Pe măsură ce a avansat și s-a extins cercetarea incunabulelor, în urma apariției tuturor acestor importante lucrări, a suportului științific superior pe care îl furnizau bibliografilor, s-a simțit nevoia unei evidențe, la nivel mondial, a ceea ce s-a mai păstrat din producția tipografică a secolului al XV-lea.

Studierea și catalogarea incunabulelor a intrat, la începutul celui de al XX-lea secol, într-o nouă etapă. În anul 1904 a luat ființă, la Berlin, Kommission für den Gesamtkatalog der Wiegendrucke (Comisia pentru catalogul colectiv al incunabulelor), condusă de **Konrad Haebler** (1857-1946), considerat cel mai bun specialist al domeniului. Comisia și-a propus realizarea și publicarea catalogului colectiv al incunabulelor.

Pentru îndeplinirea acestui obiectiv, s-a depus o muncă uriașă, susținută de o finanțare adecvată, s-au făcut investigații în arhivele istorice, în arhivele breslelor și ale unităților de cult, în literatură, în fondurile vechi de corespondență, s-a investigat tot ceea ce ar fi putut oferi informații atât despre cei implicați în procesul realizării intelectuale a cărților, cât și despre cei răspunzători de realizarea materialului tipografic, de turnarea caracterelor și de procesul însuși al tipăririi, de ilustrare, rubricare, legătorie, ca și de comerțul cu cartea, în cea de a doua jumătate a secolului al XV-lea. În jurul acestui catalog a luat ființă un adevărat institut de cercetare, identificare și catalogare a incunabulelor, în care, de peste un secol, se desfășoară investigații complexe, multidisciplinare.

O sarcină extrem de importantă a fost identificarea garniturilor de caractere tipografice folosite de meșteșugarii care au imprimat cărți în secolul al XV-lea. În acest punct, aportul savantului Konrad Haebler s-a dovedit de neprețuit. În lucrarea *Typenrepertorium der Wiegendrucke* (Inventar al caracterelor tipografice din incunabule), publicată la Halle-Leipzig, între anii 1905 și 1924, el a inventariat toate garniturile de caractere tipografice folosite la tipărirea incunabulelor, ordonându-le pe regiuni, pe orașe și, în final, pe ateliere. Comparând caracterele tipografice ale incunabulelor care nu aveau în colofon informații privind publicarea (loc, tipograf, dată), cu informațiile furnizate de *Typenrepertorium* și cu cele extrase din arhive și din alte surse, așa cum am menționat deja, majoritatea informațiilor care lipseau au putut fi completate.

Publicarea catalogului colectiv al incunabulelor — *Gesamtkatalog der Wiegendrucke* — (prescurtat, în continuare, GW) a început în anul 1925. În prezent, GW este lucrat în întregime, se completează și se perfecționează în permanență dar, din cauza

modului complex în care a fost conceput (cu reproducerea porțiunilor de text necesare identificării diverselor ediții ale fiecărui incunabul, folosindu-se chiar garnitura de caractere tipografice a meșterului care a realizat lucrarea descrisă), tipărirea volumelor este greoaie și foarte costisitoare, astfel că, între 1925 și 1940, s-au publicat, pe fascicule, literele A-F (până la titlul Federici), cuprinzând descrierea a 9730 de incunabule. Întreruptă din cauza războiului și a divizării Germaniei, tipărirea a fost reluată abia în anii '80, ajungându-se în prezent la litera H (la titlul Historia).

Datorită GW, cercetarea incunabulelor a luat un nou avânt, cu un pronunțat caracter de globalizare și la un nivel științific superior studiilor și publicațiilor anterioare, consacrate acestui domeniu.

În paralel, tot mai multe țări au înțeles necesitatea alcătuirii cataloagelor colective de incunabule, prin care să poată fi evidențiate atât autorii/titlurile/edițiile existente în țara respectivă, cât și colecțiile care le găzduiesc. Astfel, în secolul de curând încheiat, țări precum Italia, Belgia, Olanda, Statele Unite ale Americii, Franța (incomplet), Spania și Portugalia, Ungaria, Slovacia, Slovenia, Croația etc. și-au publicate cataloagele colective de incunabule.

Pentru a grăbi și a facilita accesul cercetătorilor din întreaga lume la instrumentele de lucru indispensabile unei corecte identificări și catalogări a incunabulelor, specialiștii de la British Library au publicat, începând cu anul 1996, *The Illustrated Incunabula Short-Title Catalogue on CD-ROM. Editor Martin Davies. Primary Source Media in Association with the British Library* (prescurtat, în continuare, ISTC). Prima ediție a acestui catalog constă din două CD-ROM-uri care cuprind descrierea a 28000 de ediții de incunabule (500000 de exemplare). Dintre acestea, descrierea a 2000 de incunabule este însoțită de ilustrații, care constau în reproducerea unor porțiuni de la începutul și sfârșitul textelor, necesare pentru identificare. Descrierile incunabulelor au fost făcute de specialiștii de la British Library, pe baza celor mai noi cercetări întreprinse în lume, publicând astfel, într-o formă prescurtată, dar cu numeroase elemente necesare identificării, tot fișierul GW (inclusiv partea nepublicată), completat cu un mare număr de incunabule cuprinse în cataloagele colective ale unor țări care încă nu-și comunicaseră fondurile la GW. La fiecare doi ani apare o nouă ediție, îmbogățită cu informațiile furnizate de cataloagele colective publicate între timp. În România nu există nici o ediție a acestui catalog, din cauza prețului foarte ridicat (peste 5000 de lire sterline).

Scurt istoric al cercetării incunabilelor în România

Informațiile referitoare la colecțiile de incunabile din România și la autorii/titlurile/edițiile de incunabile din aceste colecții vor fi incluse în ISTC numai după publicarea *Catalogului colectiv al incunabilelor din România*, intrând astfel în circuitul internațional al valorilor culturale.

Cele mai vechi colecții de carte străină occidentală, aflate în ținuturile românești, s-au format în mănăstirile diferitelor ordine călugărești ale cultului catolic, înființate în Transilvania chiar înainte de secolul al XV-lea. Bineînțeles, aceste colecții erau formate din cărți manuscrise, majoritatea cu conținut religios. După inventarea tiparului, zestrea acestor mănăstiri a crescut și s-a diversificat, cuprinzând incunabile, apoi și tipărituri ale secolelor care au urmat. Fondurile acestor biblioteci mănăstirești erau catalogate și organizate după regulile medievale, folosite în lumea mănăstirilor europene de care aparțineau. Colecțiile de cărți aveau un scop strict utilitar, legat de practicarea cultului și de susținerea perfecționării spirituale a obștei mănăstirii, în consecință, nu a existat nici interes, nici preocupare pentru publicarea cataloagelor acestor fonduri.

Marile colecții laice de carte veche străină, formate în Transilvania în cursul secolului al XVIII-lea, au fost primele care și-au publicat cataloagele fondurilor deținute: **Samuel Teleki** și-a publicat catalogul integral al fondurilor celebrei sale biblioteci, la Viena, între anii 1796 și 1819; eruditul **Friedrich Müller** a publicat, în anul 1877, catalogul incunabilelor din Capela evanghelică din Sibiu, lucrarea fiind îmbogățită prin transcrierea însemnărilor manuscrise de pe cele 272 de incunabile descrise; tot la Sibiu, colecția de 74 de incunabile a Muzeului Brukenthal a fost prezentată de **Lorenz Sievert**, în anul 1944, printr-un articol în care se dau informații ample despre conținutul și particularitățile incunabilelor, sunt transcrise însemnările manuscrise de pe cărți, alături de un index cronologic și de concordanțe stabilite cu catalogul lui Müller; o parte a colecției de incunabile a bibliotecii Batthyaneum din Alba Iulia a fost publicată de bibliologul **Varjú Elemér** încă din anii 1899-1901.

Prima comunicare către redacția GW a fondurilor și colecțiilor de incunabile din România a fost făcută, începând cu anul 1937, de diplomatul, colecționarul și bibliologul **Constantin Ioan Karadja** (Haga, 1889 - București, 1950). Fiul diplomatului român Ioan Karadja Pașa și-a făcut studiile la Cambridge și la Școala de drept din Londra, ajungând, la scurt timp de la absolvire, membru al baroului englez. Între 1920 și 1944, ca înalt funcționar al Ministerului de Externe al României, a îndeplinit diverse funcții în diplomație și în comerțul exterior, la Budapesta, Geneva și

Stockholm, iar din 1932, în Germania unde, între 1936 și 1941 a fost consul general al României. În 1941 a fost rechemat în țară, încredințându-i-se, până în anul 1944, conducerea Direcției Consulare. În anul 1946 a fost ales membru de onoare al Academiei Române. A colaborat la numeroase periodice românești și străine, a publicat cărți, studii și articole pe teme economice, probleme valutare, comerț mondial, diplomație și drept internațional. O atenție deosebită merită activitatea sa de cercetător și publicist pe teme din istoria României și din istoria culturii românești. Publicate în țară și în străinătate, în limbile română, franceză, germană și suedeză, lucrările sale au urmărit să atragă atenția istoricilor, oamenilor de cultură, dar și marelui public, asupra originii și istoriei poporului român, asupra contribuției sale la istoria culturii și civilizației universale. În sprijinul cercetărilor întreprinse, Constantin Karadja a colecționat antichități, obiecte de artă și, în special, valori bibliofile, multe dintre acestea pentru valoarea lor de surse ale istoriei românilor. Colecția sa, deschisă publicului din România, cuprindea exponate valoroase, unele dintre acestea având statut de unicat pe plan național.

În ședința din 3 iunie 1946 a Academiei Române, generalul Radu Rosetti, propunând alegerea lui Constantin Karadja ca membru de onoare al înaltului for, spunea: „Ca bibliofil, d-sa a adunat o bibliotecă bogată de incunabule, de ediții rare și de studii asupra trecutului nostru, de cel mai mare folos pentru cercetările istorice [...]. De asemenea, trebuie menționat că editorii catalogului internațional al incunabulelor i-au încredințat întocmirea și publicarea părții privitoare la incunabulele aflate în bibliotecile publice și private din România, lucrare pe care a dus-o la bun sfârșit.”

Într-adevăr, în perioada șederii la Berlin, Constantin Karadja și-a continuat opera de colecționare și cercetare a incunabulelor, în strânsă colaborare cu redacția GW. Sub îndrumarea directă a savantului Konrad Haebler, a realizat *Lista incunabulelor de pe teritoriul României* (titlu dat de autor), având două părți și a înaintat-o redacției GW în variantă dactilografiată, cu corecturi autografe. La întoarcerea în țară, Constantin Karadja a unificat cele două părți ale listei, sub titlul *Inventarul incunabulelor păstrate în România* (343 de pagini, dintre care primele 69 de pagini cuprindeau studiul introductiv), urmând să încredințeze lucrarea tiparului. Din păcate, transformările profunde prin care a trecut țara în acei ani, modificările survenite atât în titulatura, în modul de organizare, cât și în componența colecțiilor de incunabule, făceau lucrarea complet depășită, imposibil de publicat. În articolul intitulat *Cercetări românești despre incunabule [...]*, prof.dr. **Dan Simonescu**, singura sursă care menționează existența manuscrisului acestei lucrări, ne informează (în nota nr. 16 a

articolului): „El se păstrează de d-na Marcela Karadja [soția lui Constantin Karadja, n.n. E.-M. Schatz] (București), care a binevoit a mi-l da pentru studiu. Din «Inventar» lipsesc p. 1-69, care cuprindeau studiul introductiv.” În prezent nu mai avem nici o știre despre soarta acestui manuscris.

Revenind la lista înaintată de Constantin Karadja redacției GW, menționăm că este alcătuită din două părți: prima parte cuprinde, pe 132 de foi dactilografiate, cu corecturile autografe ale autorului, descrierea sumară, cu identificări corecte, făcute în redacția GW, a 1470 de exemplare de incunabule, cuprinse în 38 de colecții din România, incluzând, așa cum era firesc, la acea dată, și incunabulele de la Cernăuți. Deși lista este structurată pe colecții, incunabulele sunt numerotate în continuare, de la 1 la 1468 (pe parcursul listei au mai fost introduse două incunabule); cea de a doua parte, care cuprinde 114 foi, reia aceste descrieri, ordonându-le alfabetic, cu trimitere la numărul de ordine din prima listă. În țară nu există decât un singur exemplar, în București, la Biblioteca Națională a României, fotocopy după un microfilm primit în 1961 de la redacția GW din Berlin și, ca urmare, conținutul acestei liste nu este cunoscut decât de un număr foarte restrâns de bibliotecari și cercetători. Din această cauză, considerăm util să enumerăm colecțiile consultate și consemnate de Constantin Karadja (în ordinea dată de autor), menționând, la fiecare colecție, și numărul de incunabule descrise:

1. București, Academia Română, 18 incunabule
2. București, Biblioteca Brătianu, 6 incunabule
3. Aiud, Colegiul Bethlen, 19 incunabule
4. Alba Iulia, Biblioteca Batthyaneum, 551 de incunabule
5. Arad, Biblioteca Casei Culturale a Minorităților, 38 de incunabule
6. Arad, Liceul Moise Nicoară, 9 incunabule
7. Arad, Palatul Cultural, 5 incunabule
8. Bistrița, Biblioteca Parohiei Romano-Catolice, 1 incunabul
9. Brașov, Liceul Honterus, 1 incunabul
10. Călugăreni (Mureș), Mănăstirea Franciscanilor, 23 de incunabule
11. Cernăuți, Universitatea Carol II, 30 de incunabule
12. Cernăuți, Facultatea de Teologie, 2 incunabule
13. Cluj, Biblioteca „Lyceum”, 87 de incunabule
14. Cluj, Biblioteca Parohiei Romano-Catolice, 13 incunabule
15. Cluj, Biblioteca Unitariană, 21 de incunabule
16. Cluj, Universitatea „Ferdinand I”, 8 incunabule
17. Cluj, Muzeul Ardelean, 44 de incunabule
18. Galați, Biblioteca publică „V. A. Urechia”, 8 incunabule
19. Hunedoara, Mănăstirea Franciscanilor, 1 incunabul
20. Lăzarea-Ciuc, Mănăstirea Franciscanilor, 4 incunabule

21. Odorhei, Școala reformată de fete, 1 incunabul
22. Radna, Mănăstirea Franciscanilor, 3 incunabule
23. Sebeșul Săsesc, Gimnaziul Evanghelic, 1 incunabul
24. Sibiu, Biblioteca Consistoriului Regnicolar al Bisericii evanghelice, 1 incunabul
25. Sibiu, Muzeul Brukenthal, 325 de incunabule
26. Sighișoara, Liceul Teutsch, 7 incunabule
27. Șumuleu, Mănăstirea Franciscanilor, 112 incunabule
28. Târgu-Mureș, Mănăstirea Franciscanilor, 1 incunabul
29. Târgu-Mureș, Colegiul Reformat, 7 incunabule
30. Târgu-Mureș, Biblioteca Teleki, 29 de incunabule
31. București, Biblioteca Constantin Argetoianu, 6 incunabule
32. București, Biblioteca Al.C. Cantacuzino, 13 incunabule
33. București, Biblioteca Const. Ionescu-Mihăiești, 1 incunabul
34. București, Biblioteca Al. Saint-Georges, 1 incunabul
35. București, Biblioteca Al. Tzigara Samurcaș, 1 incunabul
36. Arad, Kara Gyözö, 1 incunabul
37. Brașov, Biblioteca Béla Sillye, 1 incunabul
38. Biblioteca Grumazestiana (a lui Constantin Karadja), 70 de incunabule.

Aceasta a fost situația colecțiilor și a exemplarelor de incunabule din România, înregistrată și predată de Constantin Karadja, în anii premergători celui de Al Doilea Război Mondial, redacției GW. Atât în fișierul prestigiosului catalog colectiv internațional, cât și în volumele publicate până în prezent, figurează informațiile comunicate de Constantin Karadja. Cercetări și publicații ulterioare ne-au arătat că în țară mai existau, chiar la acea dată, un număr restrâns de incunabule (la Oradea, Satu-Mare, Iași etc.), cuprinse în fonduri de carte veche, care nu fuseseră încă prelucrate și, în consecință, nu i-au putut fi semnalate autorului, pentru a fi cuprinse în listă.

Prefacerile social politice prin care a trecut România în anii care au urmat războiului au marcat profund atât configurația, cât și profilul și componența colecțiilor din instituțiile culturale patronate de noul regim. Dispăruseră o bună parte din colecțiile menționate de Constantin Karadja, se crease Fondul de Stat al Cărții (F.S.C.) destinat să colecteze și să redistribuie cărțile provenite din desființarea unor instituții/colecții și din confiscări de la persoane particulare, apăruseră instituții noi, precum Biblioteca Centrală de Stat (la sfârșitul anului 1955) și altele, care și-au creat colecții de incunabule prin preluări de la F.S.C., prin achiziții din Anticariat și prin donații de la unele instituții sau de la colecționari particulari.

Unii colecționari particulari (de exemplu Constantin Karadja și, după moartea acestuia, moștenitorii săi) și-au vândut cea mai mare parte a colecției, prin Anticariat, marilor biblioteci. În sfârșit, au apărut și noi colecționari particulari. Toate aceste transformări

au impus cu stringență reactualizarea evidenței realizate de Constantin Karadja și comunicarea, către redacția GW, a noilor date, pentru ca evidențele privind situația incunabilelor din România să poată fi completate și actualizate.

Primele lucrări în vederea realizării *Catalogului colectiv al incunabilelor din România* au demarat în a doua parte a anului 1964, sub egida Comisiei pentru incunabile, de pe lângă Asociația Bibliotecarilor din Republica Populară Română. În urma unor circulare lansate către biblioteci, muzee și alte instituții culturale din întreaga țară, s-au adunat la Biblioteca Centrală de Stat, până în anul 1970, 1561 de fișe de incunabile, provenind din 20 de colecții de stat (biblioteci și muzee). Situația nu era completă, o parte din fișe erau inutilizabile, atât din cauza lipsei de experiență a celor care le-au întocmit, cât și din cauza insuficienței materialului de referință strict necesar. Stagiul de documentare la Deutschestaatsbibliothek din Berlin, la care au fost invitați în anul 1968 acad.prof. Dan Simonescu și doamna Viorica Secărescu, de la serviciul Colecții speciale al Bibliotecii Centrale de Stat, s-a soldat cu o serie de articole privind stadiul catalogării incunabilelor pe plan mondial, popularizarea valorilor deosebite din producția tipografică a secolului al XV-lea, existente în colecțiile din România și problematica realizării catalogului colectiv al incunabilelor.

În anul 1981, Direcția Patrimoniului Cultural Național (D.P.C.N.) a întocmit o nouă listă, cuprinzând 1139 de poziții, pe baza fișelor primite din țară de la 24 de deținători, dar situația nu a fost mai bună. În cele mai multe cazuri, pe tipizatul D.P.C.N. au fost transpuse aceleași informații (unele incomplete, altele chiar eronate) cuprinse în fișele care fuseseră trimise anterior la Biblioteca Centrală de Stat.

Începând cu anul 1965, principalele biblioteci din România și-au publicat cataloagele colecțiilor de incunabile. Deși în bibliografia prezentului catalog există descrierea completă a tuturor acestor cataloage, le vom menționa și în acest context, ordonate cronologic și semnalate printr-o notiță sumară, urmată de specificarea numărului de incunabile cuprinse în fiecare catalog:

- 1965 Alba Iulia - Batthyaneum / Petrus Kulcsár (565 de incunabile).
- 1969 Sibiu - Brukenthal / Veturia Jugăreanu (382 de incunabile).
- 1970 București – Biblioteca Academiei / Livia Bacăru (75 de incunabile).
- 1971 Târgu Mureș – Teleki-Bolyai (70 de incunabile)
- 1972 Iași - Biblioteca Județeană / I. Kara (1 incunabil + sec. XVI).

- 1974 Iași – Biblioteca Centrală Universitară / Martin Bodinger (8 incunabule).
- 1975 Galați – Biblioteca Județeană / Ion Mărunțelu; Sorina Codreanu; Florica Carapcea (12 incunabule).
- 1979 Cluj-Napoca – Biblioteca Centrală Universitară / Elena Mosora; Doina Hanga (84 de incunabule).
- 1995 București – Biblioteca Națională / Elena-Maria Schatz (141 de incunabule).
- 1998 Satu Mare – Biblioteca Județeană / Paula Vasil-Marinescu; Marta Cordea (5 incunabule + sec. XVI).
- 1999 Miercurea-Ciuc – Muzeul Secuiesc al Ciucului / Erzsébeth Muckenaupt (84 de incunabule).
- 2001 București - Universitatea de Medicină și Farmacie. Biblioteca Centrală / Elena-Maria Schatz; Gheorghe Buluță (1 incunabul + sec. XVI-XVIII).
- 2002 Deva – Mănăstirea franciscană / Szabó Henriette (1 incunabul + sec. XVI-XIX).
- 2004 Miercurea-Ciuc – Muzeul Secuiesc al Ciucului / Benedek, Éva; Erzsébeth Muckenaupt (fragmente recuperate din 27 de incunabule).
- 2005 Oradea - Biblioteca Eparhiei Romano-Catolice / Emödi András (8 incunabule).

În afara cataloagelor publicate, care însumează descrierile bibliografice a 1464 de exemplare de incunabule, o serie de articole apărute în diverse reviste și volume ale sesiunilor de comunicări semnaleză, în plus, un număr apreciabil de incunabule, din peste 20 de colecții. Unele dintre aceste incunabule au fost înglobate ulterior în cataloagele publicate ale respectivelor colecții.

Spre deosebire de cataloagele de colecție, care descriu amănunțit fiecare exemplar, semnalând toate particularitățile care îl individualizează (tipul caracterelor tipografice, dimensiunile zațului tipografic, numărul rândurilor pe pagina completă, numărul de coloane în care a fost tipărit textul, culorile cernelurilor tipografice, suitele de paginație, prezența ori absența signaturilor, starea de conservare, lipsurile, elementele adăugate, însemnările manuscrise, transcrise pentru toate informațiile pe care ni le pot furniza, apoi descrierea amănunțită a legăturii, consemnarea tuturor ex-librisurilor, care marchează traseul circulației respectivului exemplar, în timp și, în final, proveniența, calea și, pe cât posibil, data intrării exemplarului în colecția din care face parte, ca și prețul sau prețurile succesive de achiziție, în măsura în care sunt consemnate pe exemplar), cataloagele colective se limitează la semnalarea sumară a ediției, cu consemnarea numai a acelor

elemente, care o deosebesc de alte ediții ale aceleiași lucrări. Bibliografia respectivei ediții este deosebit de importantă. Identificarea în principalele cataloage, internaționale, naționale și de colecții, ne scutește, în cazul incunabilelor, de o descriere bibliografică amănunțită, ne oferă informații extrem de utile, dobândite în cadrul unor cercetări, pe care nu orice bibliograf are posibilitatea de a le întreprinde (și nici măcar orice agenție bibliografică). În fine, foarte importantă și indispensabilă, în cazul cataloagelor colective, este menționarea colecției (sau colecțiilor) în care se află (unul sau mai multe exemplare din) ediția descrisă. Și toate acestea, deoarece un catalog colectiv de incunabile are menirea de a evidenția:

- numărul incunabilelor existente în țara respectivă, la data redactării catalogului colectiv;
- autorii/titlurile/edițiile care alcătuiesc colecția de incunabile a acelei țări;
- numărul de exemplare din fiecare lucrare și localizarea fiecărui exemplar;
- colecțiile de incunabile din țara respectivă și localizarea lor.

În principiu, și la modul ideal, existența cataloagelor de colecție, în fiecare țară, ar trebui să faciliteze realizarea catalogului colectiv. S-ar putea crede că acesta ar trebui să decurgă automat din însumarea și reorganizarea informațiilor cuprinse în cataloagele de colecție. Dar, în realitate, nu se întâmplă niciodată așa. Din experiența tuturor țărilor care și-au publicat până în prezent catalogul colectiv național de incunabile, reiese faptul că aceasta nu este o lucrare colectivă (întocmită prin însumarea fișelor realizate de diverși colaboratori, ori a fișelor cuprinse în cataloagele publicate ale colecțiilor), ci o lucrare de autor. Autorul este obligat să vadă personal incunabilele, chiar și pe cele din colecțiile care și-au publicat catalogul. Numai în acest mod va izbuti să imprime lucrării o concepție unitară și să garanteze corectitudinea datelor furnizate sub semnătura sa. Bineînțeles, contribuția fiecărui autor, fie al unui catalog de colecție, fie al unei comunicări sau a unui articol de semnalare a unui incunabil, se menționează în bibliografia catalogului colectiv.

CIMEC - Institutul de Memorie Culturală, în calitate de deținător și administrator al bazelor de date privind patrimoniul cultural național, și-a asumat sarcina de mare răspundere a realizării și publicării *Catalogului colectiv al incunabilelor din România*, lucrare prin care se urmărește, pe de o parte împlinirea menirii oricărui catalog colectiv (conform celor mai sus menționate), iar pe de altă parte, introducerea acestor inestimabile valori bibliofile, existente în colecțiile din România, în circuitul științific mondial, includerea lor în patrimoniul cultural al umanității.

Scurt istoric al colecțiilor de incunabile din România

În acest *Cuvânt înainte* nu vom zăbovi asupra incunabilelor care cuprind informații despre daci și războaiele lor cu romanii, despre originea latină a poporului român și a limbii sale, despre luptele cu turcii și ilustrele personalități de origine română care s-au afirmat pe plan european în acele încleștări, precum Iancu de Hunedoara, Mircea cel Bătrân, Vlad Țepeș, Ștefan cel Mare și alții, nu ne vom referi nici la autorii și, mai ales tipografi, originari din ținuturile românești, ale căror nume figurează atât în incipit-urile, cât și în colofoanele unor incunabile; despre toate acestea s-a scris deja, s-au publicat studii și articole, pe care, în cea mai mare parte, le-am cuprins în bibliografia generală a catalogului. În plus, suntem informați că se adună material pentru încă un studiu, care va aduce informații și mai bogate, pe aceste teme.

Tot în bibliografia generală am făcut cuvenitele trimiteri la lucrările care tratează istoria bibliotecilor și a multor colecții de carte veche din România.

Incunabilele descrise în acest catalog provin din 43 de colecții (vezi Indexul colecțiilor). Am considerat util să dublăm acest simplu index prin informații privind istoricul colecțiilor, iar acolo unde am dispus de datele necesare, am menționat și proveniența incunabilelor din respectiva colecție. În multe cazuri, am evidențiat edițiile mai deosebite și acele lucrări care nu se găsesc decât într-un singur exemplar în colecțiile de incunabile din România. În prezentarea colecțiilor, am respectat ordinea din index.

AIUD

Biblioteca Documentară a Muzeului Orășenesc de Istorie

Principele Transilvaniei Gabriel Bethlen, care reușise, în primul sfert al secolului al XVII-lea, să atragă atenția Europei prin inițiativele sale din domeniul militar, economic și administrativ, urmărea, ca și pe plan cultural, să facă din Alba Iulia „un Heidelberg al Răsăritului”. A ridicat școala locală la rang de colegiu, aducând profesori străini, precum poetul și istoricul german Martin Opitz (1597-1639), autorul poemului latin *Zlatna* și pe umaniștii Piscator, Alstedius (1558-1638) și Bisterfeld (cca 1605-1655).

Pentru necesitățile colegiului, a întemeiat o bibliotecă enciclopedică de învățământ, cu bibliotecar remunerat, având sarcini specifice, bine precizate. În anii 1658 și 1661, tătarii au devastat și au incendiat orașul; în ciuda măsurilor luate, cărțile nu au putut fi salvate.

Noul principe, Mihail I Apafi (1661-1690), a mutat colegiul de

la Alba Iulia la Aiud, subvenționând masiv biblioteca. Fondurile au crescut și prin donații și legate testamentare de la profesori. Dacă primul catalog, din anul 1674, înregistra 150 de lucrări, catalogul redactat în limba latină, în anul 1752, cuprindea în jur de 4700 de volume.

În prezent, biblioteca posedă un fond de peste 1200 de manuscrise cu caracter literar și științific, corespondență, jurnale și diplome, precum și o interesantă colecție de cărți vechi, ieșite de sub teascurile celor mai celebre tipografii europene.

Cele 22 de incunabule constituie un fond aparte, de o deosebită valoare; dintre acestea, 18 incunabule au fost donate, în secolul al XIX-lea, de contele Mikó Imre, odată cu biblioteca sa, de cca 1000 de volume. Dintre incunabule menționăm un coligat, care cuprinde două lucrări: 1) **Duns Scotus**. *Quaestiones in librum IV Sententiarum*, care nu are, în colofon, decât anul tipăririi, 1474, dar cercetătorii au stabilit că a fost lucrat la Strasbourg, în atelierul unui tipograf, căruia nu i se cunosc decât inițialele numelui (C.W.) și că tipărirea s-a încheiat înainte de data de 6 iulie a anului trecut pe publicație (vezi D-29) și 2) **Thomas de Aquino**. *Quaestiones de duodecim quodlibet*, tipărit la Nürnberg, de Johann Sensenschmidt și Andreas Frisner, la 15 aprilie 1474 (vezi T-26). Celelalte incunabule din colecție sunt, în majoritate, ediții venețiene ale operelor lui Caesar, Cicero, Aulus Gellius, Macrobius, Ovidius, Persius (volum cu inițiale miniate în stilul Renașterii), Plutarchus, Sallustius, Seneca, Strabo, Terentius, Tibullus-Catullus-Propertius, Valerius Maximus și Vergilius.

ALBA IULIA

Arhivele Naționale ale României. Direcția Județeană Alba

Dintre cele două incunabule venețiene, „intrate în circuitul științific” grație articolului publicat de Eva Mârza și Ioan Mircea, în 1979, numai cel care cuprinde opera lui Horatius (vezi H-48) ne oferă câteva informații, cam greu de descifrat, despre colecțiile prin care a trecut, „Praga A[nn]o 1624” fiind cea mai sigură dintre acestea. Incunabulul în care au fost publicate tratatele despre ortografie ale lui Johannes Tortellius și Georgius Valla (vezi T-72) nu ne oferă nici o informație despre popasurile sale prin diverse colecții de incunabule.

Biblioteca Națională a României. Filiala Batthyaneum

Episcopul romano-catolic Batthyány Ignác (1741-1798) a înființat la Alba Iulia, în 1792, un așezământ public de cultură,

format dintr-un observator astronomic – primul de pe teritoriul țării noastre - și o bibliotecă, deschisă pentru public chiar în anul morții fondatorului ei. În perioada studiilor la Roma, Batthyány Ignác a colecționat manuscrise vechi, incunabule și tipărituri valoroase din secolele XVI-XVIII, care au constituit nucleul remarcabilei sale colecții. Ulterior, fondurile acesteia au sporit prin donații și achiziții (cumpărarea bibliotecii parohiale din Lócse, a bibliotecii călugărilor dominicani din Cassa și ale parohiei din Bártfa), dintre care cea mai importantă a fost cumpărarea, în anul 1786, a bibliotecii de cca 8000 de volume a arhiepiscopului Vienei, Christophor Migazzi, cunoscut învățat și bibliofil al epocii sale. La acestea s-a adăugat cumpărarea bibliotecii comunității anabaptiste din Vințu de Jos și cele două importante manuscrise medievale primite în dar din partea bisericii evanghelice din Brașov. De la moartea fondatorului ei și până în prezent, biblioteca, devenită bun public, a continuat să-și îmbogățească fondurile, prin achiziții valoroase, de manuscrise și tipărituri.

Inițial, biblioteca a fost organizată după modelul celei din Viena. În anul 1824, bibliotecarul Cseresnyés Antal a întocmit primul catalog, care cuprinde 18204 volume. În prezent, fondurile bibliotecii se apropie de 60000 de volume.

Biblioteca deține un valoros fond de peste 1200 de manuscrise din secolele IX-XIX, multe dintre acestea scrise pe pergament, cu miniaturi și anluminură. Unele sunt bine cunoscute, pe plan național și chiar internațional, deoarece au beneficiat de facsimilare, studii și publicații de popularizare.

Din colecția de tipărituri, fondul de incunabule deținut de biblioteca Batthyaneum este cel mai mare din țară. Catalogul realizat de Kulcsár Petrus, tipărit la Szeged, în 1965, cuprinde descrierea a 565 de incunabule, ieșite din cele mai renumite ateliere ale secolului al XV-lea, din toate centrele tipografice ale vremii.

Cel mai vechi incunabul aflat în prezent în colecția de la Batthyaneum este lucrarea lui **Titus Livius**, *Historiae Romanae decades I, III et IV*, într-o ediție îngrijită de Johannes Andreae episcopus Aleriensis, în care a fost inclusă și lucrarea *Epitome decadum XIV* de **Lucius Annaeus Florus**. Cartea a fost tipărită la Roma, în primul atelier tipografic deschis în acest oraș, de tipograful germani Konrad Sweynheym și Arnold Pannartz, aproximativ în anul 1469, după cum s-a stabilit în urma cercetărilor, deoarece data publicării nu a fost trecută în colofonul lucrării (vezi L-22).

Multe incunabule de la Batthyaneum au un conținut laic, foarte multe sunt unice în România, foarte multe au ilustrații, dar și mai multe au beneficiat de împodobiri ulterioare tipăririi, cum ar fi inițialele miniate și anluminurile. Notele manuscrise și ex-librisurile, pe care catalogul colecției le-a evidențiat în descrierea

fiecărui incunabul, dau un plus de valoare colecției de la Alba Iulia. De exemplu, lucrarea călugărului franciscan **Johannes Marchesinus**, mort la începutul secolului al XIV-lea, intitulată *Mammotrectus super Bibliam*, tipărită la Mainz, de Peter Schöffer, la 10 noiembrie 1470 (vezi M-16), poartă ex-librisul: „M[agistri] Briccij de Cilia”. Volumul i-a aparținut lui Briccius de Cilia, „magister artium” și teolog, rectorul Universității din Viena, distins umanist de la sfârșitul secolului al XV-lea, comentator al autorilor clasici. O altă lucrare, tot de teologie (vezi D-44), descrisă în Kulcsár 196, provine din colecția profesorului Rorbeck Pancratius, prieten al rectorului Briccius de Cilia. Așa cum reiese din indexul intitulat „Possessores antecedentes”, al catalogului lui Kulcsár Petrus, multe incunabule din colecția Battyaneum provin din colecțiile unor înalți prelați și ale mai multor rectori ai Universității din Viena, din secolele XV-XIX. Merită notat și faptul că nouă incunabule de la Batthyaneum (Kulcsár 81, 82, 84-89, 464, descrise în prezentul catalog la pozițiile B-20, B-21, B-23 – B-28, P-121) i-au aparținut lui Johannes Henckel (1481-1539), arhidiacon și canonic la Oradea, primite în dar de la Turzö (Turso) Sigismundus, fost episcop la Oradea, între 1506 și 1512. Trebuie să amintim, în încheiere, ex-librisurile cărților provenite de la biserica Sf. Iacob, din Lócse, de la numeroase mănăstiri, de la „Fraternitas XXIV. Plebanorum” din Scepus, ca și de la instituții și particulari din Alba Iulia.

În *Catalogul colectiv al incunabilelor din România* colecția de la Batthyaneum apare cu 570 de incunabule. Deși câteva exemplare din colecție au fost transferate Muzeului Național de Istorie, din București, diferența față de catalogul lui Kulcsár provine din noile identificări făcute cu ocazia prelucrării cărților din secolul al XVI-lea.

ARAD

Biblioteca Județeană „A.D. Xenopol”

În anul 1976, în revista Muzeului Județean Arad, Cătălin Ionuțaș a publicat „Colecția de incunabule a Bibliotecii Județene Arad”, descriind 19 incunabule. Dintre acestea, numai 18 incunabule figurează în prezentul catalog. În cazul lucrării lui **Pelbartus de Themeswar**, tipărită la Lyon, de Johannes Klein, descrisă de Ionuțaș „f.a.” (fără an), bibliografia de specialitate a stabilit că a fost publicată după anul 1500, motiv pentru care a fost descrisă de noi fără număr de înregistrare ca incunabul, după poziția P-20.

În lista lui Constantin Karadja, la Arad au fost menționate 3 colecții de incunabule: Biblioteca Casei Culturale a Minorităților,

Liceul „Moise Nicoară” și Palatul Culturii.

Din cele 18 incunabule ale Bibliotecii Județene Arad, 13 provin de la Biblioteca Casei Culturale a Minorităților, iar cinci de la Palatul Culturii, patru dintre acestea purtând și ex-librisul unui colecționar din secolul al XVIII-lea, Fr. Vörös de Farad.

BLAJ

Colecție particulară

În articolul „Trei tipărituri rarissime din zona Alba Iuliei [...]”, Eva Mârza a descris două incunabule aflate într-o colecție particulară din județul Alba, un **Augustinus, Aurelius** (vezi A-146) și un **Tibullus** (vezi T-69), ambele fiind unicul exemplar aflat în România din respectivele ediții. Din păcate, nici unul dintre aceste două incunabule nu ne oferă informații despre trecerea lor prin alte colecții, în cei peste 500 de ani de existență.

BRAȘOV

Archiv und Bibliothek der Honterusgemeinde

Umanistul brașovean Johannes Honterus (1498-1549), autor al lucrării „Rudimenta Cosmographiae” și al unui manual de cântece polifonice, „Odae cum harmoniis”, a înființat în orașul său natal o tipografie (1535) și un gimnaziu (1541), pe care l-a dotat cu o bibliotecă (1547), necesară procesului de învățământ. Biblioteca, plasată lângă Biserica Neagră, a fost prima clădire din Transilvania construită anume pentru acest scop. Honterus a prețuit și a sprijinit foarte mult biblioteca, prin întreaga sa activitate, ca autor, editor și tipograf, dar și prin achiziții valoroase din tipăriturile care reflectau ideile umanismului și ale Reformei. În ciuda incendiilor și a războaielor prin care a trecut într-o existență de aproape o jumătate de mileniu, această bibliotecă a conservat un fond prețios de carte veche, s-a îmbogățit cu noi achiziții, astfel încât, de la înființare până în prezent, a pus la dispoziția cititorilor și cercetătorilor, din țară și din străinătate, documente de un interes deosebit.

În lista lui Constantin Karadja, la Liceul Honterus din Brașov figurează un singur incunabul, care se află și în prezent în această colecție: **Balbus, Johannes**. *Catholicon* (vezi B-2). În anii care au urmat, colecția s-a îmbogățit cu cele două ediții din 1488 (de la Brno și de la Augsburg) ale Cronicii lui **Johannes Thuróczy** (vezi T-64 și T-65). În registrul de evidență au mai fost înscrise câteva

publicații incomplete, având caracteristici asemănătoare incunabilelor, dar la o analiză mai atentă și o confruntare cu bibliografia de specialitate, ele s-au dovedit a fi fost tipărite în primii ani ai secolului al XVI-lea.

Arhivele Naționale ale României. Direcția Județeană Brașov

Singurul incunabil existent în această colecție (vezi J-72) poartă un ex-libris (nedatat), care dovedește că a aparținut unui colecționar brașovean: „Sum Martini Corjani Coronensis”.

Muzeul Primei Școli Românești din Șcheii Brașovului

La sfârșitul secolului al XV-lea, comunitatea românească din Șcheii Brașovului întreținea o școală cu predare în limba română și își constituise un fond de cărți manuscrise, cumpărate din Țara Românească și din Moldova, sau primite în dar de la domnitorii români. În anul 1559, diaconul Coresi, traducător și tipograf, care își începuse activitatea la Târgoviște, s-a stabilit definitiv la Brașov, realizând, până în anul morții, 1581, tipărituri considerate adevărate monumente de limbă veche românească, utile atât bisericii, cât și procesului de învățământ. Biserica ortodoxă „Sf. Nicolae” din Șcheii Brașovului, școala, biblioteca și tipografia, grupate în jurul bisericii, au constituit un complex cultural de înaltă spiritualitate românească, întreținând permanente legături cu țările române învecinate. Fondul de carte al bibliotecii a crescut constant, urmărind cu precădere traiectoria culturii românești.

Singurul incunabil deținut de această prestigioasă colecție, Triodul-penticostar slavonesc, tipărit cu litere chirilice, la Cracovia, de Schweipolt Fiol, în anul 1491 (vezi T-74), provine din biblioteca bisericii „Sf. Nicolae”. Dintr-o însemnare manuscrisă de la f. 1^v, datată de cercetători aproximativ la jumătatea secolului al XVI-lea, aflăm că exemplarul a fost cumpărat la Brașov, de preotul Smadu din Râșnov (ținutul Brașovului), pentru suma importantă de 7 florini și că, dintre cei trei martori ai vânzării, unul era originar din Zărnești (tot ținutul Brașovului). Se estimează că drumul acestui incunabil, de la Cracovia la Brașov, a trecut prin Moldova, circulația cărții (și a cărturarilor) între cele trei provincii românești fiind intensă și frecventă.

Așa cum am menționat în nota asupra ediției, la descrierea fiecărui incunabil am citat ca bibliografie numai cataloagele de incunabile în care figurează respectiva ediție, studiile și articolele care i-au fost consacrate fiind plasate în bibliografia generală a catalogului. Date fiind valoroasele studii publicate de cercetătorii români asupra acestui incunabil, am reamintit această regulă de lucru, pentru a preîntâmpina eventualele observații.

BUCUREȘTI

Biblioteca Academiei Române

Academia Română, cel mai înalt for științific și cultural al țării, și-a inaugurat efectiv activitatea la 1 august 1867, sub numele de „Societatea Academică Română”. Bazele Bibliotecii Academiei au fost puse în același an, prin importanta donație de carte făcută de episcopul de Buzău, Dionisie Romano (1806-1873), participant la Revoluția de la 1848 și la mișcarea unionistă, prelat de înaltă cultură, autor, traducător și editor, ales membru de onoare al Academiei în anul 1868.

Colecția de incunabule a Bibliotecii Academiei Române s-a format treptat, din donații și achiziții, pe măsură ce s-au alcătuit și au crescut fondurile bibliotecii. Catalogul incunabulelor, redactat de Livia Bacăru, publicat în anul 1970, a înregistrat 75 de incunabule.

Redactat la peste 35 de ani distanță de catalogul Liviei Bacăru, pe baza unei bibliografii mult mai bogate, *Catalogul colectiv al incunabulelor din România* a reținut din colecția Bibliotecii Academiei Române numai 69 de incunabule, restul de șase (Bacăru 10, 16, 37, 51, 69 și 70), fără date certe de publicare, fiind considerate de agențiile bibliografice din țările în care au fost tipărite, ca produse ale primului deceniu al secolului al XVI-lea. Conform uzanțelor, descrierea acestor incunabule a fost totuși inclusă în catalog, fără număr de identificare și fără ca respectivele informații să apară în indexuri, indicând în bibliografia fiecărei descrieri justificarea plasării între tipăriturile secolului al XVI-lea.

Cele 69 de incunabule pot fi regăsite, în indexul colecțiilor, numai la 65 de poziții din catalogul colectiv, diferența se poate explica prin două situații diferite: 1) conform bibliografiei, în trei cazuri s-a impus reconstituirea ediției originale, ale cărei componente sau părți fuseseră tratate separat în catalogul Bacăru (la poziția I-2 au fost contopite pozițiile 35 și 72 din catalogul Bacăru, la poziția P-37 au fost reunite, ca partea 1 și 2 a aceleiași ediții, pozițiile 49 și 50 din catalogul Bacăru, la poziția J-27 au fost reunite într-o singură semnalare pozițiile 73 și 74 din catalogul Bacăru, ca părțile 1-3 și 4 ale aceleiași ediții); 2) conform specificului cataloagelor colective, care numerotează edițiile, spre deosebire de cataloagele de colecție, unde fiecare exemplar este numerotat, fiind socotit, prin particularitățile sale, o entitate bibliografică distinctă, la poziția S-34 au fost cuprinse într-o singură semnalare ambele exemplare (Bacăru 62 și 63) deținute de bibliotecă, din celebrul *Liber Chronicarum*, al umanistului german **Hartmann Schedel**, tipărit la Nürnberg, de Anton Koberger, în anul 1493.

Dacă, din punct de vedere cantitativ, colecția de incunabule a Bibliotecii Academiei Române nu ocupă unul din primele locuri printre colecțiile de incunabule din România, prin valoarea și raritatea tipăriturilor care o compun, ea poate sta alături de colecții mult mai mari, din țară și chiar din străinătate. Este suficient să amintim de cele 37 de tipărituri venețiene existente în colecție, printre care se numără opt incunabule tipărite de Aldus Manutius cel Bătrân, iar dintre acestea, nu putem să nu semnalăm prezența unicului exemplar existent în România din *Hypnerotomachia Poliphili*, tipărită în anul 1499 (vezi C-67), apreciată de bibliofili și de colecționari drept cea mai frumoasă carte din toate timpurile.

Biblioteca Centrală Universitară „Carol I”

Cele opt incunabule conservate în depozitul Bibliotecii Centrale Universitare, dintre care unul aparținea bibliotecii Facultății de Istorie, au dispărut în incendiul care a mistuit inestimabile comori de manuscrise și tipărituri ale bibliotecii, în noaptea de 22 decembrie 1989, incendiu provocat de luptele care s-au dat în actuala Piață a Revoluției, după fuga cuplului dictatorial. În prezent, biblioteca deține șapte incunabule, achiziționate, primele șase, în anul 1990, dintr-un anticariat din Olanda, iar cel de al șaptelea, dintr-un anticariat din București, în anul 1991 și anume **Franchis, Philippus de**. *Lectura super titulo de appellationibus*, tipărit la Veneția, de Philippus Pincius, la 9 decembrie 1496 (vezi F-22), unicul exemplar din această lucrare, existent într-o colecție din România. Din lotul cumpărat din Olanda face parte și lucrarea lui **Saliceto, Bartholomaeus de**. *Lectura super quarto codicis*, tipărită la 5 august 1483, la [Lyon], de [Johann Siber] (vezi S-1), incunabul din care nu se cunosc decât șase exemplare în lume.

Biblioteca Națională a României

Colecția de incunabule a Bibliotecii Naționale a României a început să se formeze în anul 1956, imediat după înființarea instituției, sub denumirea de Biblioteca Centrală de Stat. Fondurile anterior constituite, care intraseră în componența noii biblioteci, au fost triate și reorganizate pe categorii de documente. Astfel, primele 17 incunabule din colecție proveneau de la Biblioteca Muzeului „Lupta Revoluționară a Poporului”, care, la rândul ei, înglobase o parte din fondurile Muzeului Alexandre Saint-Georges și ale Bibliotecii Ion I.C. Brătianu, devenită ulterior Așezământul Cultural „Nicolae Bălcescu”. Tot în primul an au intrat în colecție șapte incunabule care proveneau din fondurile Bibliotecii Școlii Române din Franța, înființată de Nicolae Iorga, la Fontenay-aux-Roses,

instituție care își încetase activitatea după cel de Al Doilea Război Mondial. Între 1957 și 1964, colecția a crescut prin preluarea a 38 de incunabule de la Fondul de Stat al Cărții, care adunase valorile bibliofile provenite din confiscări și preluări de la mănăstiri, școli și alte instituții desființate, dar și de la colecționari particulari. În anul 1982, biblioteca a primit o donație de 11 incunabule de la Protopopiatul Romano-Catolic din Oradea. O sursă importantă de completare a colecțiilor, inclusiv a colecției de incunabule, pe tot parcursul existenței bibliotecii, au constituit-o achizițiile prin anticariat. Pe această cale au intrat în colecție 68 de incunabule, 34 dintre acestea provenind din colecția diplomatului, istoricului și bibliologului român Constantin Karadja.

Din cele 143 de incunabule existente în colecția bibliotecii (141 cuprinse în catalogul realizat de E.-M. Schatz, în 1995, un incunabul aflat în custodia Muzeului Național de Istorie a României și un incunabul achiziționat ulterior publicării catalogului), 69 de incunabule sunt unicate la nivel național, mai precis, fiecare dintre aceste incunabule este fie singurul exemplar dintr-un titlu ori singura lucrare prin care este prezent un anumit autor în colecțiile de incunabule din România, fie singurul exemplar aflat în țară dintr-o anumită ediție a unui titlu (situația aceasta se mai regăsește și în alte colecții din țară).

Menționăm în mod deosebit existența în colecția bibliotecii a unicului exemplar cunoscut în lume, până în prezent, din ediția tipărită la Nürnberg, de Ambrosius Huber, în anul 1499, a incunabulului care descrie, pe numai patru foi, în limba germană, faptele de arme și „cruzimile” domnului român Vlad Țepeș (vezi H-39). Incunabulul a fost achiziționat de Constantin Karadja dintr-un anticariat din Germania și a intrat în fondurile bibliotecii în anul 1962, odată cu achiziționarea unei bune părți din colecția marelui bibliofil și bibliolog român; este descris în GW, la poziția 12529, cu mențiunea că aparține Bibliotecii Naționale a României, din București. De peste 30 de ani se află în custodia Muzeului Național de Istorie a României. Incunabulul nu a fost descris în catalogul colecției de incunabule a Bibliotecii Naționale, pentru că la data publicării catalogului demersurile de recuperare nu au dat nici o speranță, dar ele vor trebui continuate.

Pentru raritatea, dar și pentru valoarea sa artistică deosebită, merită să zăbovim o clipă și asupra lucrării *Danse macabre*, tipărită la Paris, de Guy Marchant, la comanda editorului comercial Geoffroy de Marnef, la 15 octombrie 1490 (vezi D-2). Este singura ediție în limba latină a acestei balade medievale, care a beneficiat de 14 ediții în limba franceză, apărute între 1485 și 1500. Ilustrația acestei cărți este apreciată ca o culme a xilografurii franceze din secolul al XV-lea. Unii cercetători o atribuie lui Pierre Le Rouge, miniaturist al școlii din Tours, devenit apoi gravor și

tipograf. Cele aproximativ 40 de personaje prinse în dans cu Moartea formează o galerie de fizionomii și costume specifice tuturor categoriilor sociale, tuturor îndeletnicirilor din Franța aceluia sfârșit de secol, înfățișate cu exactitate de un artist contemporan. Această ediție este foarte rară, GW a înregistrat numai șapte exemplare. Biblioteca Națională deține singurul exemplar existent în România.

Colecții particulare

Sub acest titlu au fost cuprinse incunabulele din două colecții particulare bucureștene. Din păcate, nu am avut acces la evidențele colecțiilor particulare de incunabule, am semnalat, fără să numim colecțiile, numai acele incunabule care au fost publicate, ori care ne-au fost comunicate prin bunăvoința colecționarilor. Sperăm că într-o viitoare ediție, corectată și îmbogățită, vor figura și incunabulele despre care acum nu avem știre, deși avem unele bănuieli (dar ce valoare au bănuielile fără dovezi?). De altfel, avem convingerea că în catalogul colectiv au fost incluse aproximativ 98% din incunabulele existente în prezent în colecțiile din România.

Direcția Generală a Arhivelor Naționale

În această colecție se află singurul exemplar existent în România din ediția tipărită de Johann Schönsperger, în limba latină, la Augsburg, în anul 1497, a cronicii lui **Hartmann Schedel** (vezi S-35).

Institutul de Sănătate Publică. Biblioteca Documentară de Istorie a Medicinii

Fondul de carte veche al acestei biblioteci cuprinde lucrări de interes medical sau de medicină pură, care ilustrează momentele cele mai semnificative ale istoriei medicinei, atât universale, cât și românești.

Singurul incunabul din colecție este **Philephus, Johannes Marius**. *Novum epistolarium*, tipărit la Veneția, la 6 octombrie 1492 (vezi P-81). Capitoul 65 al lucrării este consacrat în întregime medicinei, el cuprinzând următoarele subcapitole: *Medicinalis familiaria, Medicinalis familiarissima, Medicinalis gravis, Sinonima medicinalia*.

Muzeul Național de Istorie a României

Înființat în anul 1968 și inaugurat în anul 1972, după încheierea lucrărilor de restaurare a clădirii care i-a fost destinată

(fostul Palat al Poștelor, monument istoric, în stil neoclasic, realizat în anul 1899, de arhitectul Alexandru Săvulescu), muzeul prezintă istoria României din paleolitic până în epoca modernă. Colecțiile specifice, deosebit de valoroase și diversificate, sunt completate de o bibliotecă înzestrată atât cu materialul documentar necesar cercetării istoriei, cât și cu o impresionantă colecție de carte veche, românească și străină.

Colecția de incunabule a muzeului s-a format prin selectarea unor lucrări mai deosebite din vechile colecții de incunabule anterior constituite, precum Filiala Batthyaneum, din Alba Iulia, a Bibliotecii Naționale a României, Biblioteca Muzeului Național Brukenthal, din Sibiu, Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga” din Cluj-Napoca și Colegiul Național „Gheorghe Lazăr” din Sibiu, în total opt incunabule, intrate în proprietatea muzeului. La acestea s-au adăugat zece incunabule păstrate în custodie și anume: nouă incunabule de la Filiala Batthyaneum, din Alba Iulia, a Bibliotecii Naționale a României (vezi A-105, A-131, B-30, D-22, E-10, P-19, P-137, R-27, S-34) și un incunabul de la Biblioteca Națională a României, din București (vezi H-39).

Cea mai mare parte a incunabulelor din muzeu sunt lucrări cu conținut laic, din domeniile: literatură antică (vezi A-105), istorie (vezi D-22, H-39, R-27, S-34, V-35), geometrie (vezi E-10), științele naturii (vezi P-10), cosmografie (vezi P-120, P-137), medicină (vezi S-54), științe juridice (vezi V-42) etc. Dintre incunabulele cu conținut religios (vezi A-94, A-131, B-30, B-56, P-19), merită o atenție specială culegerea de predici (vezi P-19) a călugărului franciscan erudit **Pelbartus de Themeswar** (1435-1504), orator faimos al epocii sale, originar din Timișoara, după cum aflăm chiar din numele său.

Universitatea de Medicină și Farmacie „Carol Davilla” Biblioteca Centrală

Biblioteca Centrală a Universității de Medicină și Farmacie din București s-a format din reunirea colecțiilor unor biblioteci mai mici, ale unor instituții fondate în primele decenii ale celei de a doua jumătăți a secolului al XIX-lea, cum a fost „Școala de chirurgie” (1855) și biblioteca „Școlii naționale de medicină și farmacie” (1857). Constituită ca Bibliotecă a Facultății de Medicină din 1862, colecția, care număra la 1884 mai puțin de 1000 de volume, a crescut, în timp, prin donațiile profesorilor, ale foștilor studenți și prin masive achiziții din anticariate și din comerțul curent, ajungând în prezent la o înzestrare impresionantă, conform cerințelor învățământului și cercetării actuale. Elaborarea catalogului de carte străină, tipărită în secolele XV-XVIII (Elena-Maria Schatz și Gheorghe Buluță), a evidențiat existența în colecție

a numeroase lucrări valoroase privind istoria medicinei, multe dintre acestea provenind din bibliotecile unor ilustre personalități. Singurul incunabul din colecția Bibliotecii Centrale este ediția de la Köln, din anul 1481, a enciclopediei medievale *Liber de proprietatibus rerum*, operă a călugărului franciscan englez **Bartholomaeus** (secolul al XIII-lea), profesor de teologie la Paris și Magdeburg, care, până spre sfârșitul secolului al XIX-lea, a fost confundat, în cataloage și enciclopedii, cu un alt călugăr englez, Bartholomew Glanvilla (mort aproximativ la 1360). Cartea a V-a a acestei lucrări enciclopedice descrie corpul omenesc și părțile lui, a VI-a vârstele omului, a VII-a bolile și infirmitățile. Încă de la apariție, lucrarea a avut un succes considerabil și a fost copiată în numeroase exemplare, dintre care au ajuns până în zilele noastre 43 de manuscrise, multe dintre acestea foarte bogat ilustrate, cu miniaturi și chiar cu anluminură. În secolul al XV-lea au fost tipărite în total 24 de ediții (ediția princeps a apărut la Basel, în anul 1470), unele dintre acestea ilustrate cu xilografuri. Din păcate, exemplarul bibliotecii nu are ilustrații. El provine din colecția personală a lui Constantin Karadja și este unicul exemplar din România aparținând acestei ediții. Valoarea lui este mult sporită și de faptul că poartă ex-librisurile unor vechi mănăstiri franciscane din Cluj.

CLUJ-NAPOCA

Biblioteca Academiei Române. Filiala Cluj-Napoca

Filiala Cluj-Napoca a Bibliotecii Academiei Române, înființată în anul 1950, este deținătoarea unor fonduri de manuscrise, documente istorice și tipărituri de respectabilă vechime și inestimabilă valoare și semnificație, atât pentru istoria și cultura Transilvaniei și a României, cât și pentru contextul european în care s-au încadrat evenimentele istorice și culturale românești, de-a lungul veacurilor. Printre aceste valori, colecția de incunabule (al cărei catalog se află în curs de elaborare), alcătuită din 135 de volume (cotate de la 1 la 137, dar lucrările cotate cu 125 și 127 nu sunt incunabule), a furnizat *Catalogului colectiv al incunabulelor din România* 166 de titluri de ediții ale unor lucrări reprezentative pentru cultura clasică, medievală și renescentistă, tipărite în cele mai vestite ateliere ale majorității centrelor tipografice europene din secolul al XV-lea. Această diferență provine din faptul că 21 de volume sunt coligate, cuprinzând de la două până la șapte lucrări.

Colecția de incunabule a bibliotecii a fost constituită prin înglobarea majorității fondurilor unor colecții clujene anterior constituite, precum: Fondul Colegiului Romano-Catolic, de la care

provin 81 de volume; Fondul Colegiului Reformat din Cluj, 16 volume; Biblioteca Colegiului Unitarian, 14 volume. Restul de 24 de incunabule provin din surse diverse, dintre care amintim Muzeul Ardelean și cele șapte incunabule care au făcut parte din colecția de la Blaj a filologului român Timotei Cipariu (1805-1887), descrise și de Sidonia Puiu în volumul menționat în bibliografie (vezi A-171, B-7, H-30, M-18, O-17, S-92, V-25); dintre acestea, cinci ediții sunt unicat, la nivel național.

Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga”

Colecția de incunabule a Bibliotecii Centrale Universitare clujene s-a constituit din fondul vechi al Universității ”Ferdinand I” din Cluj și din cel al Bibliotecii Uniunii Muzeului Ardelean (înființată în anul 1859, din unificarea unor biblioteci particulare, printre care cea a istoriografului Kemény József, cea a politicianului și istoricului Mikó Imre (1805-1876) și cea de la Crasna (Sălaj), a familiei Cserei), cărora li s-au adăugat în timp noi donații și achiziții. În anul 1935, Eugen Barbul a publicat o descriere sumară a celor 48 de incunabule aflate la acea dată în fondul bibliotecii.

Catalogul redactat de Elena Mosora și Doina Hanga, publicat în anul 1979, cuprinde descrierea a 84 de incunabule existente în colecție și a altor cinci incunabule microfilmate, ale căror originale fuseseră împrumutate Muzeului Național de Istorie a României. Două dintre incunabulele împrumutate au fost restituite în anul 1998, astfel că în prezent, colecția bibliotecii cuprinde 86 de incunabule (83 de titluri de ediții și trei dublete).

Merită remarcat faptul că 11 incunabule poartă ex-librisul lui Mikó Imre, iar dintre cele trei incunabule, care provin „Ex Bibliotheca Wolf. Cserey” (Cserei Farkas), două sunt însoțite de mențiunea că au fost cumpărate la o licitație publică, la Pesta, în anul 1794.

Din fondul vechi al universității clujene provine un singur volum, coligat de opt lucrări, cuprinzând cuvântări în limbile latină și italiană, ale lui **Girolamo Savonarola** (1452-1498), publicate la Florența și Veneția. În urma excomunicării, odată cu arderea pe rug a incomodului reformator, au fost nimicite prin foc și numeroase exemplare ale cuvântărilor sale, astfel încât edițiile Savonarola, din secolul al XV-lea, sunt în prezent destul de rare.

Ediția în limba germană a cronicii lui **Hartmann Schedel**, publicată la Augsburg, de Johann Schönsperger, la anul 1500, poartă ex-librisul autograf al lui Emerik Teleki, datat Viena, 1813.

Parohia Romano-Catolică „Sfântul Mihail”

Dintre incunabulele înregistrate în această colecție,

majoritatea cu conținut religios, ne atrage atenția în mod deosebit incunabulul tipărit la Veneția, în anul 1497, care cuprinde două lucrări ale medicului italian din secolul al XV-lea, **Bartolomeo Montagnana**, *Sfaturi medicale* și *Remedii împotriva otrăvirilor* (vezi M-71). Important pentru istoria medicinei, valoarea acestui incunabul este deosebită și pentru că este singura lucrare a acestui autor, aflată într-o colecție de incunabule din România.

CONSTANȚA

Biblioteca Județeană

Singurul incunabul din colecțiile acestei biblioteci, **Schedel, Hartmann**. *Liber Chronicarum*, tipărit la Nürnberg, de Anton Koberger, în anul 1493 (vezi S-34), a fost achiziționat în anul 1992, dintr-un anticariat din București. Din această lucrare, în colecțiile de incunabule din România au fost înregistrate 12 exemplare (este singurul caz, majoritatea titlurilor de ediții consemnate în prezentul catalog fiind reprezentate de unu, maximum patru exemplare). Frecvența relativ mare nu micșorează importanța acestui incunabul. Pe lângă valoarea în sine a lucrării, expresie definitorie a umanismului german din epoca Renașterii, bogat ilustrată de artiști cunoscuți (și acest lucru este rar întâlnit la incunabule), tipărită în cea mai celebră tipografie germană a vremii, existența ei într-o bibliotecă județeană, care nu posedă alte incunabule, capătă o semnificație deosebită pentru publicul care frecventează acea bibliotecă și are astfel ocazia să vadă una dintre cele mai reprezentative tipăriri ale secolului al XV-lea.

DEVA

Mănăstirea franciscană

Din catalogul de carte veche publicat în anul 2002, de Szabó Henriette, aflăm că în colecția de carte veche a Mănăstirii franciscane din Deva se află un exemplar al lucrării *Speculum exemplorum* (vezi S-66). Lucrarea a fost atribuită în numeroase cataloage de incunabule lui Aegidius Aurifaber și descrisă sub vedeta acestui autor, dar studiile mai noi au făcut dovada că Aurifaber nu este autorul, ci numai cel care a cules „exemplele” adunate în această mostră de literatură sapiențială, care s-a bucurat de mult interes din partea publicului, după cum ne indică numărul relativ mare al edițiilor din secolul al XV-lea. Ediția descrisă a apărut la Strasbourg, în atelierul aceluiași tipograf, care

a publicat și lucrarea lui Jordanus de Quedlinburg, descrisă de Hain la nr. 9438 (numele tipografului nu se cunoaște cu precizie, dar se presupune că ar putea fi Georg Husner). Am făcut aceste precizări pentru a „traduce”, celor mai puțin familiarizați cu modul de descriere al incunabilelor, formulele prin care a fost menționat tipograful în cazul incunabilelor descrise la [S-66]-[S-68] (și în multe alte cazuri asemănătoare). Exemplarul de la Deva este unicul reprezentant al ediției de la Strasbourg, din anul 1487, aflat într-o colecție de incunabile din România. Dintr-o însemnare manuscrisă, în limba latină, transcrisă de autoarea catalogului, aflăm că acest incunabil este „al lui Wolfgang [...?], cumpărat în ziua de 31 ianuarie 1526, pentru șapte dinari florentini, de la Steffanus [sic!], un bărbat înțelept, cetățean padovan”.

GALAȚI

Biblioteca Județeană „V. A. Urechia”

Biblioteca își datorează existența inițiativei academicianului Vasile Alexandrescu-Urechia (1834-1901), istoric și scriitor prolific, care a donat liceului din Galați, în anul 1890, biblioteca și colecția sa de documente și piese muzeale, publicând, în același an, „*Catalogul general al cărților, manuscriselor și hărților aflate la 1890 în Biblioteca «V. A. Urechia» Galați*”.

Cercetător pasionat al istoriei naționale, Urechia adunase un fond Daco-Romanica de prestigiu, care și-a dovedit imensa valoare documentară în anii ce au urmat și încă mai poate dezvălui aspecte insuficient valorificate. Ca animator și organizator neîntrecut al vieții culturale românești, dar și ca istoric și bibliofil, Urechia a colecționat și incunabile. În catalogul *Cartea străină veche (1472-1700) în Biblioteca „V. A. Urechia”*, întocmit de Ion Mărunțelu, Sorina Codreanu, Florica Carapcea, publicat în anul 1975, au fost descrise 12 incunabile, care provin, toate, din donația fondatorului bibliotecii. Din cele 12 titluri de ediții, două sunt unicate la nivel național, din punct de vedere al autorului: Albertus de Padua (vezi A-34) și poetul latin Publius Papinius Statius (vezi S-77) nu se află decât în această colecție; alte două sunt unicate la nivel național, ca titluri de lucrări (vezi B-135 și G-14), iar alte cinci, ca ediții (vezi A-65, C-98, J-48, V-2 și V-43). Numai trei incunabile din colecția gălățeană (vezi D-34, J-63, P-117) se mai află și în alte colecții din România. Sub aspectul conținutului, pe lângă lucrări religioase, ne atrag atenția două celebre lucrări privind istoria Florenței (vezi B-135 și P-117), ca și lucrarea *De moribus, conditionibus et nequitia Turcorum*, operă a unui anonim „Captivus Septemcastrensis”, pe care cercetările ulterioare l-au identificat în persoana lui **Georgius**

de Hungaria (vezi G-14).

IAȘI

Biblioteca Centrală Universitară „Mihai Eminescu”

În jurul anului 1640, domnul Moldovei Vasile Lupu, cu sprijinul mitropolitului Petru Movilă, a înființat, la mănăstirea „Trei Ierarhi” din Iași, o școală superioară de limbă slavonă și greacă, cunoscută ca Academia Vasiliană sau Școala Mare Domnească (devenită, ulterior, până în 1821, Școala grecească), dar documentele păstrate din epocă nu menționează și existența bibliotecii, pe care se presupune că ar fi trebuit să o aibă, pentru susținerea procesului de învățământ.

Mihail Grigore Sturdza, la îndemnul lui Gheorghe Asachi și al altor cărturari de seamă ai vremii, a înființat, în anul 1835, Academia Mihăileană, iar cu ocazia inaugurării Bibliotecii Academiei Mihăilene, i-a făcut o importantă donație de carte, constând din 600 de volume. În anii care au urmat, colecțiile bibliotecii au crescut simțitor, prin preluarea cărților de la mănăstirile secularizate, dar și datorită depozitului legal și donațiilor făcute de mari personalități, precum Cezar Bolliac, Gheorghe Asachi, Titu Maiorescu, Vasile Alecsandri, Bogdan Petriceicu Hasdeu, Constantin Hurmuzachi, Ludovic Steege (fost ministru de finanțe al domnitorilor Alexandru Ioan Cuza și Carol I) și alții. În timp, biblioteca a suferit transformări, și-a schimbat denumirea (Biblioteca Ulpia, Biblioteca Centrală, Biblioteca Fundației Ferdinand, Biblioteca Centrală Universitară). Printre figurile ilustre care au lucrat aici, merită amintiți B. P. Hasdeu și poetul Mihai Eminescu, al cărui nume îl poartă în prezent biblioteca.

Fondul de carte veche străină cuprinde peste 4000 de volume. El s-a constituit treptat, din donații, transferări de fonduri și achiziții. Dintre cele opt incunabule din colecție, descrise de Martin Bodinger în *Catalogul cărții rare și prețioase*, Vol. I, Iași, 1974, două sunt unicat la nivel național, ca ediții (vezi M-22 și P-115), iar lucrarea *Compendium revelationum*, a lui **Savonarola**, nu se mai află în nici o altă colecție de incunabule din România. Volumul poartă două ex-librisuri: „Dr. Puhlman, 1834” și „Francisci Mayerhofer Aradini 948” (colecționar din Arad, care și-a aplicat ex-librisul, datat fie 1947, fie 948 [sic], pe incunabulele din colecția sa, pe care le-a vândut ulterior, în special prin anticariatele din București).

Un coligat care cuprinde două tipărituri venețiene din 1489 și 1490, lucrări ale autorilor **Ricardus de Mediavilla** și **Thomas de**

Aquino (vezi M-37 și T-35), a avut o circulație interesantă, așa cum reiese din însemnările transcrise de M. Bodinger: primul popas consemnat este biblioteca unei mănăstiri catolice din Camenița (Polonia), urmat de colecția cronicarului moldovean Nicolae Costin (cca 1660-1712); în anul 1714, incunabulul a fost dăruit de patriarhul Ierusalimului, Hrisant Nottaras, școlii grecești din Iași, care și-a consfințit deplina proprietate prin ex-librisul „Ex Bibliotheca Scholae Graece Iesensis”, urmat, la peste un veac, de „Biblioteca Academiei Michaeline 1835”, de unde a intrat în colecțiile bibliotecii universitare.

Biblioteca Județeană „Gheorghe Asachi”

La propunerea unor personalități ale culturii ieșene, precum Gheorghe Ghibănesu, Orest Tafrali și N.A. Bogdan, la 1 octombrie 1920 a fost înființată la Iași o bibliotecă publică, plasată, pentru început, într-o clădire modestă din curtea bisericii Golia. Din 1952, Biblioteca Municipală funcționează în Palatul Culturii din Iași. Colecțiile ei provin, în mare parte, din donațiile oamenilor de cultură ai vremii, dar și din achiziții.

Singurul incunabul existent în colecția bibliotecii este, ca titlu, un unicat la nivel național. **Augustinus, Aurelius** (354-430), teolog, filozof și scriitor latin, unul dintre părinții latini ai bisericii (canonizat de Biserica Catolică), a fost un autor prolific, iar scrierile lui, care circulaseră peste 1000 de ani în nenumărate ediții manuscrise, odată cu inventarea tiparului au beneficiat, până în anul 1500, conform GW, de 70 de ediții ale operelor certe și de 115 ediții ale celor care i-au fost atribuite (descrise sub vedeta Pseudo-Augustinus). În România, 42 de exemplare din opera sa, cuprinzând 26 de titluri de ediții, sunt conservate în 11 colecții de incunabule. Dintre acestea, ediția padovană, din 1484 (vezi A-162), a lucrării *Sermones de vita et moribus clericorum* (singurul exemplar din această lucrare, existent în România), este o culegere de patru lucrări, prima fiind cea menționată, a Sfântului Augustin, iar celelalte trei, referitoare la viața Sfântului Augustin, îi au ca autori pe episcopul Posidius (a doua jumătate a secolului al IV-lea – prima jumătate a secolului al V-lea), prietenul și biograful Sfântului Augustin și pe juristul și teologul milanez din secolul al XV-lea, Conradus Eusebius, care este și îngrijitorul ediției. Exemplarul bibliotecii ieșene provine din colecția lui Constantin Karadja și a fost cumpărat în anii '50, când biblioteca a făcut importante achiziții de carte veche, din anticariatele bucureștene.

Muzeul Literaturii Române

Prima instituție muzeală ieșeană, cu profil literar, a fost

Bojdeuca lui Creangă, deschisă la 15 aprilie 1918. Începând cu anul 1952, a luat ființă Muzeul Literaturii, la început ca o secție a Complexului Muzeal, care funcționa în incinta Palatului Culturii din Iași; din anul 1990, devenit instituție de sine stătătoare, muzeul își are sediul în Casa Pogor.

Această prestigioasă instituție, beneficiara unor donații provenind de la mari scriitori și oameni de cultură, numără printre comorile ei și un exemplar, dintre cele 12 existente în România, al celebrului incunabul *Liber Chronicarum*, al lui **Hartmann Schedel** (vezi S-34), conservat, în prezent, în Casa Dosoftei.

MIERCUREA-CIUC

Muzeul Secuiesc al Ciucului

Muzeul Secuiesc al Ciucului a fost înființat în anul 1930, ca muzeu de istorie, arheologie și etnografie al zonei secuiești a Ciucului. Din 1950 i s-a schimbat denumirea, dar din anul 1990 a revenit la numele sub care fusese înființat și la destinația lui inițială. În anul 1961, în fondurile sale a fost inclusă și colecția de carte a fostei mănăstiri franciscane de la Șumuleu-Ciuc, dar din 1978, cedând Bibliotecii Județene Harghita, din Miercurea-Ciuc, fondul mai nou al bibliotecii franciscane, care cuprindea tipărituri apărute începând cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea (peste 10000 u.b., cărți și periodice), a rămas cu partea cea mai valoroasă a fostei biblioteci franciscane, compusă din 6000 de cărți vechi, tipărite în secolele XV-XVIII.

După descoperirea, în biserica și în refectoriul fostei mănăstiri de la Șumuleu-Ciuc, în anii 1980 și 1985, a unei însemnate cantități de manuscrise și tipărituri, care și-au ocupat locul alături de lotul inițial de 6000 u. b., tot muzeului i-a revenit sarcina reintroducerii acestor bunuri în circuitul științific. Dar, din cauza condițiilor improprie în care stătuseră ascunse peste 40 de ani, multe dintre cărțile și manuscrisele găsite suferiseră un puternic atac biologic și chimic și aveau nevoie de intervenții urgente.

Supuse unui tratament științific, modern, în Laboratorul de patologie și restaurare a cărții al Bibliotecii Centrale de Stat (actuala Bibliotecă Națională a României), cea mai mare parte au fost salvate. Din păcate, în ciuda tuturor eforturilor, un număr de 33 de volume, cuprinzând în special incunabule, au fost declarate irecuperabile.

Muzeografa Muckenhaupt Erzsébet, care s-a implicat, cu o rară dăruire și competență, atât în descoperirea, cât și în pregătirea volumelor pentru restaurare și în supravegherea, timp ani de zile, a

tuturor operațiunilor de recuperare a acestor valori, a publicat, în anul 1999, în limba maghiară, catalogul valorilor bibliofile nou intrate în colecția Muzeului Secuiesc al Ciucului, cu o descriere foarte amănunțită a fiecărei piese, prefațându-l cu un studiu remarcabil al întregii colecții și al istoriei recuperării acesteia. Catalogul cuprinde, în secțiunea II, descrierea a 84 de incunabule, dintre care în prezentul catalog am inclus numai 83, lucrarea *Translatio miraculosa ecclesiae Beatae Mariae Virginis de Loreto* dovedindu-se a fi publicată la începutul secolului al XVI-lea, conform unor cercetări mai recente (descrișă de noi după poziția T-73, fără a fi numerotată ca incunabul).

Încercările de restaurare au continuat și, pe măsură ce s-au recuperat noi fragmente de incunabule, care au putut fi identificate, ele au fost publicate (vezi în bibliografia generală Benedek Eva-Muckenhaupt Erzsébet). În aceste condiții, în *Catalogul colectiv al incunabulelor din România*, Muzeul Secuiesc al Ciucului figurează cu 103 titluri de ediții, dintre care numai 13 sunt unicate la nivel național, ca titluri (nu mai figurează în nici o altă colecție din România), iar 32 sunt unicate ca ediții. Provenind în totalitate dintr-o mănăstire franciscană, fondul are un conținut predominant religios, unele lucrări privesc direct ordinul franciscan (vezi P-126), iar majoritatea titlurilor se regăsesc și în alte colecții de incunabule din România.

ODORHEIUL SECUIESC

Biblioteca Documentară a Muzeului „Haáz Rezső”

În anul 1670, cancelarul istoriograf Ioan Bethlen a făcut o donație de 5000 de forinți, care a permis calvinștilor din secuime să transforme școala elementară din Odorhei, în colegiu. Biblioteca acestui colegiu a crescut prin achiziționarea unor biblioteci întregi, precum colecția Tolnai, Apafi, Bethlen János, toate trei din secolul al XVII-lea. Preotul cărturar și bibliofil Málnási László (1722-1797), lansând ideea că fiecare intelectual este dator să-și doneze cărțile bibliotecii colegiului, spre folosul comunității din care s-a ridicat el însuși sau familia sa, a izbutit să stimuleze, pe lângă importante donații de bani pentru nevoile bibliotecii, donarea unor biblioteci întregi, a unor colecții personale, ori adunate de generații, în familiile protestante de vază, din secuime. Astfel au fost: Colecția din Racoș a curatorului suprem Bethlen Imre (1698-1765) și a soției sale Gyulai Klára (moartă în anul 1757), colecția Székely László (1716-1772), colecția de carte religioasă calvină a preotului turdean Zágoni Márton (mort aproximativ în anul 1785), colecția extrem de prețioasă a lui Málnási László, colecția din Cristurul Secuiesc a

văduvei lui Korda Zsigmond, Nemes Julia (1713-1796), colecția avocatului Teleki Mihály Dálnoki (cca. 1725-1800), colecțiile Cserei Farcas și Biborcfalvi Osváth László, colecția preotului din Târgu-Mureș, Gegesi Nemes Gábor (mort în anul 1807), colecția de carte religioasă a protopopului reformat din Odorhei, Kassai Sámuel (mort în 1812), colecția lui Kiss József (1773-1830), prim notar și vice comite în comitatul Alba de Jos, colecția Gyulay Lajos (1799-1869), model de bibliotecă enciclopedică aristocratică din secolul al XVIII-lea, colecția profesorului de la Aiud Péterfi Albert (1800-1850), a profesorului de chimie și științe naturale al colegiului din Odorhei, Pataky Pál, colecția a trei generații de juriști din familia Szolga, colecția de specialitate a medicului dr. Fejérvári Lajos (secolul al XIX-lea) și a lui Fülöp Aron (1861-1920), scriitor și director de bibliotecă în Budapesta.

Pe parcursul istoriei sale de peste 300 de ani, biblioteca a cunoscut conduceri diverse, acumulări dar și unele pierderi de cărți, reorganizări, schimbări de denumire dar, ceea ce a rămas constant, a fost rolul important jucat de ea în ridicarea intelectuală a comunității locale.

Din cele trei incunabule ale Bibliotecii Documentare a muzeului, lucrarea *Secreta mulierum et virorum* a lui **Albertus Magnus** (vezi A-22) este unicat, ca titlu, în colecțiile de incunabule din România.

Despre ediția venețiană din 1492 a culegerii de predici a lui **Antonius de Bitonto** (vezi A-98) aflăm, din remarcabila lucrare a profesorului clujean Jakó Zsigmond, că provine din donația bibliofilului Gyulay Lajos, iar în legătură cu cel de al treilea incunabul, *Modus legendi abbreviaturas in utroque iure* (vezi M-67), aceiași sursă ne-a furnizat informația că a intrat în biblioteca colegiului din Odorhei în anul 1801, odată cu cele 711 volume din colecția de mare valoare a bibliofilului Teleki Mihály Dálnoki (avocat, provenind dintr-o familie secuiască de rând, din Dálnoc, fără nici o înrudire cu familia aristocratică Teleki Széki).

ORADEA

Biblioteca Eparhiei Romano-Catolice

Biblioteca a fost înființată în anul 1998, prin contopirea mai multor colecții existente pe teritoriul eparhiei. Cea mai mare parte a fondului provine din colecția episcopală, din colecția Seminarului teologic și din cea a Capitlului (toate trei fondate în secolul al XVIII-lea). Acestor fonduri li s-au adăugat cărțile care aparținuseră fostei mănăstiri a capucinilor din Oradea, ca și cărțile provenite de la parohii, în urma inventarierii sistematice, din anii 2000-2002, a

tuturor bibliotecilor parohiale.

Cele 8 incunabule descrise de Emödi András în catalogul de carte veche al bibliotecii, publicat în anul 2005, provin din fondul Capitlului (vezi A-89, C-14, G-43, G-74, patru incunabule cu cota precedată de sigla fondului de proveniență, „Káptalan”), din fondul mănăstirii capucinilor (vezi A-142, cu cota precedată de sigla „Kapucinus”), din fondul Episcopiei și al Seminarului teologic (vezi B-13 și G-17, cu cota precedată de sigla fondurilor reunite, „Püsp.-Szem.”) și din fondul parohiei Șimleul Silvaniei (vezi H-28, cu cota precedată de sigla „Szilágysomlyó”). Sunt, în majoritate, lucrări cu conținut religios. Dacă patru dintre aceste titluri se mai găsesc și în alte colecții din România (vezi A-89, A-142, G-17 și G-43), *Causa Vitaliana de praecedentia heremitarum et minorum decisa* (vezi B-13) este singurul titlu prin care este reprezentată, în colecțiile din România, opera tipărită în secolul al XV-lea a călugărului din Piacenza, **Niccolò Bariano** (1482- ?), profesor de teologie la Pisa. Alte trei incunabule din colecție (vezi C-14, G-74 și H-28) sunt unicate la nivel național, ca ediții.

Biblioteca Județeană „Gheorghe Șincai”

Colecțiile, bogate și variate, ale acestei prestigioase biblioteci bihorene, s-au format prin însumarea unor valoroase fonduri anterior constituite, prin donații, dar și prin achiziții neîntrerupte, de o mare diversitate. Cele patru incunabule deținute de bibliotecă au făcut, în timp, obiectul unor articole de semnalare, datorate lui Constantin Mălinaș și lui Ioan Lenghel. Dacă edițiile deținute de biblioteca bihoreană din **Robertus Caracciolus** (vezi C-13), **Werner Rolewinck** (vezi R-36) și **Hartmann Schedel** (vezi S-34) se mai află și în alte colecții de incunabule din România, incunabulul descris la poziția R-26 nu se mai află în nici o altă colecție din România. Este o lucrare rară (din bibliografia care ne-a fost accesibilă, nu l-am găsit semnalat decât la British Museum și în Biblioteca Națională a Franței), care nu are, drept date de publicare, decât varianta a treia a mărcii tipografice a lui Antoine Caillaut, tipograf și librar care a profesat la Paris, între 1483 și 1505 (vezi Polain, M.-Louis). Cercetătorii din Biblioteca Națională a Franței au stabilit că a fost publicat între 1489 și 1492. Ediția cuprinde două lucrări: *Defensorium curatorum contra eos qui privilegiatos se dicunt*, cuvântarea rostită în consistoriul de la Avignon, din 8 noiembrie 1357, de arhiepiscopul **Richardus**, din orașul irlandez Armagh, în apărarea preoților care înaintaseră plângeri împotriva călugărilor din ordinele care practicau cerșetoria (franciscani și dominicani) și adunau ofrande în mod abuziv. Hotărând că pentru adunarea ofrandelor, călugării respectivi trebuie să aibă acordul nemijlocit al preoților locului, Consistoriul a urmărit întărirea, pe de o parte, a

instituției eclesiastice, în plan comunitar, iar pe de altă parte, întărirea ordinelor călugărești și stimularea extensiei catolicismului dincolo de limitele lui din acel moment.

A doua lucrare este o scrisoare „dată la Roma, în ziua de 26 octombrie, în anul domnului 1461, al patrulea an al pontificatului nostru”, prin care papa Pius II (1458-1464) îi comunică regelui Franței, Ludovic XI (1461-1483) că îi aprobă hotărârea de a casa Sanctiunea Pragmatică de la Bourges (1438), prin care tatăl acestuia, regele Charles VII, trecuse clerul francez, de sub autoritatea papei, sub controlul regelui Franței. Papa îl binecuvântează pe Ludovic XI, îl asigură de tot sprijinul dar, cum idealul pontificatului său a fost organizarea unei noi cruciade împotriva turcilor, îl îndeamnă pe rege să participe la lupta pentru „redobândirea țării sfinte” (terram sanctam recuperare); enumerând ținuturile creștine cotoșite de turci, papa nu uită să amintească și Valachia.

Biblioteca Universității

În fondul de carte veche al universității orădene se află un singur incunabul, partea a treia (440 de foi) dintr-o ediție comentată a *Bibliei*, publicată la Basel, în șase părți, de Johann Froben și Johann Petri, la 1 decembrie 1498 (vezi B-78). În cele șase părți ale ei, ediția completă întrunește, pe 2140 de foi, comentarii biblice amănunțite, puse în paralel, note și completări, concordanțe etc., datorate unui mănunchi de reputați exegeți biblici, numele cele mai proeminente care s-au afirmat prin acest gen de studii, în secolele XIV-XV. Ediția a fost îngrijită de umanistul Sebastian Brant (1457-1521), jurist, editor și scriitor, autorul unei opere vaste și variate, din care *Das Narrenschiff* (Corabia nebunilor), tradusă, încă din secolul al XV-lea, în limbile germană, latină, franceză și olandeză, s-a bucurat de o binemeritată celebritate. Din păcate, deși părți din această ediție remarcabilă a Bibliei se află în șase colecții de incunabule din România, în nici una dintre colecții nu se află ediția completă.

PLOIEȘTI

Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Prahova

Înființat la 10 ianuarie 1953, Muzeul de Istorie și Arheologie din Ploiești, pe lângă colecțiile specifice domeniului său de activitate, deține și un bogat patrimoniu de valori bibliofile, constituit dintr-o valoroasă colecție de carte românească veche și dintr-un fond de carte străină tipărită în secolele XV-XVIII,

reprezentativ pentru istoria tiparului european. În cadrul eforturilor susținute de valorificare științifică a fondurilor, au fost realizate și urmează a fi publicate, atât catalogul cărților românești tipărite în secolul al XVII-lea, cât și catalogul cărților străine tipărite în secolele al XV-lea și al XVI-lea.

Toate cele trei incunabule aflate în prezent în colecția muzeului prahovean au fost achiziționate din anticariat și au făcut, în timp, obiectul unor articole (vezi în bibliografia generală a catalogului Maria Dulgheru, Maria Dulgheru-Roxana Ionescu, E. M. Schatz, E. M. Schatz - M. Dulgheru). Dacă *Historia Romana* a lui **Appianus**, în ediția venețiană din 20 noiembrie 1500 (vezi A-100), se mai află și în Biblioteca Națională României, celelalte două incunabule ale colecției, **Nestor Dionysius** (vezi N-1) și *Horae Beatae Mariae Virginis* (vezi H-45) sunt unicate la nivel național, primul fiind singura lucrare a acestui lexicograf italian din secolul al XV-lea, existentă într-o colecție din România, iar cel de al doilea, unicul exemplar complet, existent într-o colecție din România, ca martor al celei mai reușite, sub aspect artistic, dintre numeroasele ediții de *Horae/Heures* publicate la Paris, în secolul al XV-lea. Volumul, tipărit pe pergament, este bogat ilustrat cu xilogravuri remarcabile și poartă, ca marcă de proprietate, ex-librisul monogramă al colecționarului român Slătineanu, din a cărui colecție a făcut, la un moment dat, parte.

SATU MARE

Biblioteca Eparhială Romano-Catolică

Episcopia Romano-Catolică din Satu Mare a luat ființă în anul 1804, când s-a desprins din arhiepiscopia din Eger. Atât Episcopia, cât și Capitlul, au avut biblioteci încă de la înființare. La sfârșitul secolului al XIX-lea, biblioteca episcopală era deosebit de bogată, datorită contribuției prelatului colecționar Schlauch Lörinc (Arad, 1824 - Oradea, 1902), episcop de Satu Mare (1873-1887), ulterior cardinal, care cumpărase, printre altele, și biblioteca de 10000 de volume a colecționarului de carte veche maghiară, Török János (1807-1874), academician, de profesie economist. Colecția episcopului Schlauch a avut și un catalog (**Meszlényi Gyula**. *Bibliotheca Laurentiana*, Szatmár, 1900).

După anul 1920, unirea forțată a episcopiiilor de Oradea și Satu Mare a avut drept urmare vânzarea unei bune părți din fonduri, iar din ceea ce a rămas la Satu Mare, o parte a ajuns, după Al Doilea Război Mondial, la Filiala Cluj-Napoca a Bibliotecii Academiei Române.

În anul 2004 a început reorganizarea Bibliotecii Eparhiale

Romano-Catolice. Toate fondurile de carte veche care s-au mai păstrat pe teritoriul eparhiei au fost adunate în trei mari depozite de concentrare și anume: 1) Biblioteca Eparhială Romano-Catolică din Satu Mare, având ca nucleu de bază cărțile care rămăseseră pe loc, în urma evenimentelor menționate, care au afectat fondul inițial. Acestea li s-au adăugat Biblioteca Ordinului Franciscan din Satu Mare (fondată în anul 1913, dar cu cărți aduse din vechi centre franciscane, precum Gyöngyös, Eger, Kosice, Rosnava etc.) și Biblioteca Ordinului Minorităților din Baia Mare (fondată la sfârșitul secolului XVII - începutul secolului XVIII), împreună cu ceea ce a mai rămas din fondurile bibliotecilor parohiale, dezmembrate și pustiite de război și de prefacerile care au urmat. 2) Biblioteca din Carei (Biblioteca ordinului Piarist), în care s-au unit cărțile care s-au mai păstrat, din fondurile bibliotecilor piariste din Carei și din Sighetul Marmăției, ambele fondate în secolul al XVIII-lea. 3) Biblioteca Ordinului Franciscan din Căpleni (comună în apropiere de Carei), care fusese fondată, și ea, tot în secolul al XVIII-lea. Catalogul acestei biblioteci este în curs de apariție.

Cele două incunabule descrise în catalog, lucrări cu conținut religios, fac parte din fondul Bibliotecii Eparhiale din Satu Mare. Din *Biblia* (vezi B-78), într-o ediție care a fost deja prezentată (vezi Oradea. Biblioteca Universității), se află în această colecție numai prima parte. Chiar dacă nu este completă, ediția deosebită a acestei Biblîi poate constitui o mostră remarcabilă a felului în care erau concepute și tipărite, în secolul al XV-lea, acest tip de lucrări.

Cel de al doilea incunabul, *De evangelica praeparatione*, a lui **Eusebius Caesariensis** (vezi E-15), este o ediție venețiană, din 1497, a traducerii latine datorate savantului Georgius Trapezuntius, care a venit de la Constantinopol cam prin 1420 și a profesat la Veneția, Florența și Roma. Ediția a fost îngrijită de Hieronymus Bononius. A fost o ediție deosebit de apreciată în epocă, din moment ce s-a bucurat de atenția mai multor tipografi. În colecțiile din România, ea mai apare tipărită la Treviso, de Michele Manzolo, în 1480 (vezi E-14) și la Veneția, de Batholomaeus de Zanis, la comanda editorului comercial Octavianus Scotus, la 10 noiembrie 1500 (vezi E-16).

Biblioteca Județeană Satu Mare

Fondul de carte veche al Bibliotecii Județene Satu Mare s-a constituit prin comasarea altor fonduri, anterior constituite, cum ar fi cel al Liceului Reformat din Satu Mare, al Liceului Reformat din Sighetul Marmăției, al Școlii Piariste din Carei etc., precum și din donații de la colecționari, precum Teleki Emeric (1782-1848), Korponay Cornel, Kovats Dániel, Draskoczy Gabor și alții. Fondul cuprinde 430 de volume manuscrise (dintre acestea, cel mai vechi

este Liturghierul slavon, copiat în anul 1585, de erodiaconul Eustatie de la Putna), nouă volume de carte românească veche, aproape 10000 de volume de carte străină, tipărită între 1486 și 1800, periodice și cărți din categoria bibliofilie, tipărite atât în România, cât și peste hotare.

În catalogul de carte veche străină, realizat de Paula Vasil-Marinescu și Marta Cordea, sunt descrise și cele cinci incunabule deținute de biblioteca sătmăreană. Două incunabule poartă exlibrisul ștampilă al bibliotecii gimnaziului (Liceul Reformat) din Satu Mare, celelalte trei nu poartă mărci de proprietate. Colecția se poate mândri cu două ediții Cicero, cu două ediții aldine, în limba greacă, ale operelor lui Aristophanes și Theocrit (vezi A-105 și T-12) și o lucrare reprezentativă a scolasticii (vezi G-41).

Călugărul benedictin **Gratianus**, din Bologna (secolul al XII-lea), a scris, aproximativ în anul 1140, un tratat, intitulat „Concordia discordantium canonum”, în care stabilea concordanțele între comentariile biblice făcute de părinții bisericii. Lucrarea s-a bucurat de o largă apreciere și a circulat, în copii manuscrise, cu titlul prescurtat, *Decretum*. După inventarea tiparului, a fost publicată cu comentariile altor două somități ale domeniului, Johannes Teutonicus și Bartholomaeus Brixienensis (secolul al XIII-lea). Conform informațiilor furnizate de GW, între anii 1471 și 1500, lucrarea a beneficiat de 44 de ediții, tipărite la Strasbourg, Mainz, Basel, Bologna, Lyon, Milano, Nürnberg, Roma și Veneția, de cei mai buni tipografi ai vremii.

În România, în șapte colecții de incunabule se păstrează 15 exemplare din *Decretum*, reprezentând 10 ediții diferite, tipărite între 1472 și 1500. Exemplarul Bibliotecii Județene Satu Mare este singurul reprezentant al ediției tipărite la Basel, de Michael Wenssler, la 1 septembrie 1486.

SÂMBĂTA DE SUS

Mănăstirea Brâncoveanu

Comuna Sâmbăta de Sus din Județul Brașov a fost atestată documentar încă din secolul al XV-lea (20 ianuarie 1437). În anul 1657, din inițiativa vornicului Preda Brâncoveanu, aici a fost ridicată o mănăstire de călugări, având o biserică din lemn cu dublu hram, Adormirea Maicii Domnului și Izvorul Tămăduirii. În anii 1696-1707, prin grija domnului Constantin Brâncoveanu, s-a construit o biserică de zid, a cărei pictură murală interioară a fost executată în anul 1766, de zugravii Ionașcu și Pană. Ca represivă împotriva călugărilor ortodocși, care se opuneau procesului de catolicizare forțată, în anul 1785, din ordinul Curții de la Viena,

întregul ansamblu monahal a fost distrus cu tunurile. Abia în anii 1928-1936, mitropolitul Nicolae Bălan a refăcut biserica și chiliile. Începând din anul 1986, mitropolitul Ardealului și Feleacului, Antonie Plămădeală, s-a îngrijit de construirea unui paraclis cu hramul Sfinții Martiri Brâncoveni, a unei biblioteci, a casei stăreției și a mai multor chilii. Mănăstirea Brâncoveanu posedă o vastă colecție de icoane pe sticlă și o valoroasă colecție de carte veche, în cea mai mare parte donată de Mitropolitul Antonie, scriitor și bibliofil.

Cele patru incunabule din biblioteca mănăstirii provin toate din Colecția Mitropolit Antonie: două lucrări cu caracter religios (vezi N-8 și N-11, acesta din urmă fiind unicat, la nivel național, ca ediție), unul din cele șapte exemplare existente în România ale Cronicii tipărite în 1488, la Brno, a lui **Johannes Thuróczy** (vezi T-64) și o lucrare de filozofie, *Formalitates moderniores de mente Scoti*, a lui **Antonius Sirectus** (vezi S-62), tipărită la Bologna, de tipograful Henricus de Harlem și Johannes Walbeck, după anul 1484 (așa cum s-a stabilit, în urma cercetărilor întreprinse, deoarece colofonul nu oferă nici o informație despre locul, data și atelierul în care a fost realizată tipăritura). Aceasta este singura lucrare a autorului italian Antonio Sirecti, Antonius Sirectus în forma latinizată a numelui, existentă într-o colecție de incunabule din România. Conform bibliografiei care ne-a fost accesibilă, lucrarea pare a fi o raritate bibliofilă.

SFÂNTU GHEORGHE

Liceul „Székely Mikó”

Pe lângă Biserica Reformată din Sfântu Gheorghe a luat ființă, în anul 1859, un colegiu, înzestrat, încă de la înființare, cu o bibliotecă documentară, menită să satisfacă necesitățile procesului de învățământ, la nivelul celor mai înalte exigențe ale epocii. În anul 1880 s-a încheiat construcția clădirii destinate colegiului, laboratoarele au fost echipate cu materialul didactic și cu aparatura necesară, mulțumită donațiilor generoase făcute de nobilii și intelectualii din întregul comitat Trei Scaune, a cărui reședință era, pe atunci, orașul Sfântu Gheorghe. Biblioteca a fost îmbogățită și completată, pe tot parcursul existenței sale, tot grație donațiilor, dintre care s-au remarcat, prin întindere și prin valoare, donațiile făcute de conții Mikó Imre și Teleki Domokos, ca și cea a preotului Ferenczi János; începând cu anul 1882, pentru achiziționarea cărților, colegiul a primit și subvenție din bugetul statului. În plus, tot din acea perioadă, marile edituri și redacții ale ziarelor din Ungaria au început să trimită bibliotecii exemplare gratuite (depozit

legal), astfel încât, la sfârșitul secolului al XIX-lea, fondul de carte se ridică la aproximativ 10000 de volume. În cursul secolului XX, biblioteca, afectată de cutremure, dar și de cele două războaie mondiale și de prefacerile care le-au urmat, a fost nevoită să se reorganizeze de mai multe ori. În prezent, fondul de cărți și colecțiile anuale de periodice și anuare școlare din biblioteca Liceului „Székely Mikó” se ridică la 35000 de volume. Colecția de carte veche străină cuprinde lucrări valoroase, tipărite în secolele XVI-XVIII, multe dintre acestea semnificative pentru istoria științei.

Singurul incunabul existent în colecție cuprinde *Opera* teologului și filozofului benedictin **Anselm de Canterbury** (1033-1109), tipărită la Nürnberg, la 27 martie 1491 (vezi A-75), moștenită din donația Mikó Imre.

SIBIU

Colegiul Național „Gheorghe Lazăr”

Școala înființată la Sibiu, în anul 1692, de călugării iezuiți, a cunoscut, pe parcursul celor peste trei secole de existență, mai multe forme de organizare: gimnaziu de cinci clase, cu predare în limba latină (1692-1850), gimnaziu de opt clase și examen de bacalaureat, cu predare în limba germană (1850-1867), gimnaziu de opt clase, cu predare în limba maghiară (1868-1918) și gimnaziu cu predare în limba română, începând cu anul 1919. Deși nu se cunoaște data exactă a înființării bibliotecii, nu ne îndoim că, pentru a acoperi necesitățile studiului, gimnaziul a fost dotat, chiar de la înființare, cu bibliotecă, iar fondurile acesteia au crescut, în timp, prin donații și prin achiziții. Din păcate, informațiile privind istoricul alcătuirii colecțiilor sunt lacunare, dar îndrăznim să credem că multe publicații provin din fonduri anterior constituite, ale unor colecționari germani, maghiari și români, în funcție de limba de predare specifică fiecărei etape din istoria colegiului.

Din cele trei titluri de incunabule înscrise în vechile inventare ale bibliotecii, după predarea la Muzeul Național de Istorie a României a unui coligat, care cuprinde un incunabul (vezi H-40) și o tipăritură din secolul al XVI-lea, în colecția actuală a colegiului se află, în prezent, două incunabule: cea mai veche ediție din România (Florența, 1482) a *Operei* lui **Horatius** (vezi H-47) și o ediție din 1485 a *Satirelor* lui **Persius** (vezi P-29), singura mostră, existentă în România, a unei lucrări realizate de tipograful venețian Antonio Battibovi.

Muzeul Național Brukenthal

Pentru a prezenta cât mai complet, în forma cea mai concisă, istoricul colecției de incunabule a Muzeului Național Brukenthal, vom reproduce ultimele paragrafe ale Cuvântului înainte din *Catalogul colecției de incunabule* al Veturiei Jugăreanu:

„Cea mai bogată ca număr este colecția provenită de la Biblioteca Capelei. Această colecție s-a format din donațiile unor posesori transilvăneni particulari, sau instituții ca Mănăstirea Dominicanilor din Sibiu, Biblioteca Orașului Sibiu, câteva biserici posesoare de incunabule, mulți călugări, preoți și reprezentanți ai burgheziei născânde din Transilvania. Din toate aceste surse s-a format o colecție de peste 280 incunabule, care a fost anexată Bibliotecii Gimn[aziului] ev[anghelic] la sfârșitul sec[olului] al XVI-lea, care la rândul ei le-a depozitat în Capela Sfântului Iacob a bisericii evanghelice din Sibiu, primind numele de Biblioteca Capelei.

A doua colecție, care provine de la Brukenthal, a fost cumpărată chiar de baronul Brukenthal din diferite centre ale apusului Europei și, în mică măsură, și din surse locale transilvănene. Colecția în număr de 76 exemplare a fost păstrată de Brukenthal în palatul propriu unde de altfel se găsește și în momentul de față. La colecția personală a lui Brukenthal, în anul 1879 s-a anexat colecția Bibliotecii Capelei, iar ceva mai târziu, aceea a Capitlului evanghelic, formând împreună colecția de incunabule a Bibliotecii Brukenthal. În anul 1937, prin achiziții, se mărește fondul cu încă 3 incunabule”.

Primul catalog, întocmit de Friedrich Müller, în 1877, descria incunabulele provenite din Biblioteca Capelei, acestuia i s-a adăugat, în anul 1944, catalogul lui Lorenz Sievert, care descria colecția de incunabule provenită din biblioteca personală a baronului Samuel Brukenthal. În timp, componența colecției de incunabule a bibliotecii s-a modificat întrucâtva, fie prin identificarea unor noi incunabule, din fondul vechi, fie prin eliminarea unora care, cercetate cu mijloace mai moderne, s-au dovedit a fi tipărite în primele decenii ale secolului al XVI-lea. S-a impus deci realizarea unui nou catalog, care să cuprindă întregul fond de incunabule al Muzeului Brukenthal, deziderat împlinit prin lucrarea Veturiei Jugăreanu, apărută în anul 1970, cuprinzând descrierea a 382 de incunabule. Dintre acestea, în *Catalogul colectiv al incunabulelor din România* se regăsesc 328 de titluri de ediții (poziții numerotate), 50 de poziții din catalogul Veturiei Jugăreanu fiind dublete și părți ale unor lucrări care, în lipsa bibliografiei adecvate, au fost considerate de autoare titluri independente, trei incunabule au fost predate Muzeului Național de Istorie, iar **Herolt, Johannes**. *Sermones discipuli* [...], deși are în colofon anul 1486,

este considerat de GW ca tipărit, de fapt, în secolul al XVI-lea, motiv pentru care a fost inclus în prezentul catalog fără a fi numerotat ca incunabul (plasat după H-20) . Remarcabil în colecția de incunabule a Muzeului Național Brukenthal este numărul mare de unicate la nivel național (222), fie ca titluri, fie ca ediții.

Redactând catalogul, Veturia Jugăreanu, în afara celor două lucrări menționate ale înaintașilor ei sibieni, nu s-a putut sprijini, ca bibliografie, decât pe Hain și Voulliéme Berlin (care, în majoritatea cazurilor, reproduc informațiile din incipitul și colofonul incunabulelor, fără a face completări, în cazul datelor care lipsesc) și pe GW, care era tipărit la acea dată numai până la titlul *Federicis*. Așa se explică diferențele care pot fi constatate între vedetele de autori, locurile de tipărire și datele de publicare ale unor incunabule din catalogul muzeului și felul în care apar ele descrise în *Catalogul colectiv al incunabulelor din România*, în redactarea căruia ne-am sprijinit pe o bibliografie mult mai bogată, beneficiind de progresele făcute în cercetarea incunabulelor, în cei peste 35 de ani, care despart cele două cataloage. De altfel, nici azi nu am putut rezolva mulțumitor toate situațiile (vezi M-34, tot din colecția Brukenthal, ediție care nu figurează în bibliografia care ne-a fost accesibilă). Așa cum se întâmplă de obicei, sperăm că o viitoare ediție, corectată și îmbogățită, a catalogului colectiv, va rezolva neîmplinirile primei sale ediții.

SIGHIȘOARA

Biblioteca Municipală „Zaharia Boiu”

Printre comorile secției documentare a Bibliotecii Municipale din Sighișoara se află o carte cu o valoare și semnificație deosebită pentru istoria culturală a orașului: este lucrarea *Institutiones ac meditationes in graecam linguam*, a lui **Nicolaus Clenardus**, tipărită la Paris, de Andreas Wechelus, în anul 1572. Pe pagina ei de titlu, există o însemnare manuscrisă, datată 16 septembrie 1684, semnată de istoriograful sas Martin Kelp (1659-1694), prin care acesta dăruiește cartea bibliotecii gimnaziului, al cărui rector era. Acest gest a atras și alte donații, de la profesori, foști elevi, preoți, funcționari și simpli cetățeni. Donațiile de bani, atât cele benevole, cât și cele impuse elevilor, la înscrierea în gimnaziu, au dat posibilitatea unor achiziții valoroase. În anul 1687, în urma cumpărării cărților rămase de la preotul Johannes Schell, biblioteca, simțitor îmbogățită, a fost instalată în sacristia Bisericii din Deal. Pe tot parcursul secolului al XVIII-lea, fondurile au continuat să crească tot din donații, de cărți și de bani, ceea ce a permis și declanșarea unui program de achiziții. S-a simțit din nou

nevoia mutării într-un spațiu mai generos, astfel că, în anul 1776, cărțile au fost urcate la ultimul nivel al bisericii. Georg Müller, rector al gimnaziului între 1792 și 1796, ajutat de Martin Schuster, pe atunci elev, ajuns și el, ulterior, rector (1805-1808), a început ordonarea și catalogarea cărților. Tot sub rectoratul lui Müller, în anul 1792, a început construirea noului gimnaziu, în Dealul Cetății.

Donațiile făcute în prima jumătate a secolului al XIX-lea au fost destinate, cu precădere, achiziționării de carte cu caracter științific; în cea de a doua jumătate a secolului, achizițiile au fost orientate spre cele mai valoroase lucrări literare ale epocii.

Sub conducerea lui Georg Daniel Teutsch (1817-1893), rector al gimnaziului între anii 1850 și 1863, considerat cel mai mare istoric al sașilor transilvăneni, om de știință de renume internațională, cu merite deosebite în modernizarea învățământului săsesc din Transilvania, profesorii gimnaziului au desfășurat o activitate științifică și pedagogică recunoscută pe plan european. În consecință, începând cu anul 1853, importante academii, instituții culturale, arhive și centre de cercetare din întreaga Ungarie, din Germania și din Austria, au trimis bibliotecii gimnaziului anuare, lucrări științifice, comunicări pe diverse domenii, precum istoria, arheologia, matematica și științele naturii.

Friedrich Müller, rector între 1863 și 1869, a izbutit să mute biblioteca în clădirea gimnaziului, în anul 1865 și a dispus aranjarea topografică a fondurilor și catalogarea cărților. Registrele de inventar și catalogul alfabetic realizat atunci sunt baza evidențelor actuale. Fiecare rector, din lungul șir al celor care au condus gimnaziul, în cei peste 300 de ani de existență, a căutat să-și aducă o contribuție specifică și la îmbogățirea și modernizarea bibliotecii. Localul s-a schimbat și el, pentru a putea adăposti fondurile, tot mai numeroase. În anul 1968, biblioteca gimnaziului a devenit secția documentară a Bibliotecii Municipale din Sighișoara.

Dat fiind istoricul formării colecțiilor de carte veche ale acestei biblioteci, cărțile tipărite în Țara Românească și în Moldova, până la anul 1830, se află în număr mic în depozitele ei, în schimb cele tipărite în Transilvania, începând cu secolul al XVI-lea, în limbile latină, germană, română și maghiară, constituie un fond remarcabil.

Din cele peste 6000 de volume de carte veche, tipărită în marile centre tipografice ale Europei, din secolul al XV-lea până în cel de al XIX-lea, în *Catalogul colectiv al incunabilelor din România* au fost descrise nouă incunabile. Sunt lucrări cu conținut laic, științific (matematică, astronomie, literatură, drept, filologie, filosofie). Dacă unele titluri de ediții din colecția bibliotecii din Sighișoara se mai află și în alte colecții din țară, iar altele sunt unicat numai ca ediții, următoarele lucrări nu figurează în nici o

altă colecție din România: *Pimander seu De potestate et sapientia Dei*, atribuită lui **Hermes Trismegistus**, tradusă în limba latină de umanistul italian Marsilio Ficino și publicată la Treviso, în anul 1471 (vezi H-8) și *Prospectiva communis*, a lui **Johannes de Peckham**, tipărită de Petrus de Corneno, probabil între anii 1482 și 1483, la Milano (vezi J-60). Informațiile referitoare la locul și data tipăririi nu figurează în colofonul incunabulului dar, din documente de arhivă, se cunoaște perioada în care a activat tipograful Petrus de Corneno la Milano.

ȘUMULEU-CIUC

Mănăstirea franciscană

Istoria Mănăstirii franciscane de la Șumuleu-Ciuc a început în secolul al XV-lea. Biserica acestei mănăstiri deține una dintre cele mai valoroase colecții de artă bisericească medievală din ținuturile secuiești. Aici se afla și singura bibliotecă de carte veche catolică din Transilvania, care a reușit să supraviețuiască Reformei.

După naționalizarea din 1948 și după desființarea ordinului franciscan, în 1951, biblioteca a trecut în proprietatea statului, dar a rămas în incinta mănăstirii până în anul 1961, când a fost mutată la muzeul din Miercurea-Ciuc. În anul 1980, în biserica franciscană, sub celebra statuie a Fecioarei Maria, au fost descoperite 50 de manuscrise din secolele XV-XVIII și 12 tipărituri din secolele XVI-XIX. În anul 1985, într-o nișă de pe latura estică a fostului refectoriu (la data aceea, sala de mese a școlii ajutoare din Miercurea-Ciuc, care își avea sediul în clădirea fostei mănăstiri), au mai fost descoperite 123 de cărți, printre care erau incunabule, tipărituri din secolele XVI-XVII, inscripția de pe vechea orgă a bisericii franciscane, de la 1664 și mai multe manuscrise, cel mai valoros fiind *Codex Caioni*, o antologie muzicală, în care figurează și dansuri românești, realizată de umanistul român Ioan (Căianu) Caioni (1629-1687), stareț și custode al mănăstirii Șumuleu-Ciuc, unde a întemeiat și o tipografie. Cărțile fuseseră ascunse în anii 1944-1948, desigur, cu intenția de a fi protejate dar, din cauza condițiilor improprii de depozitare, suferiseră un puternic atac biologic și chimic. Așa cum am spus când am prezentat colecțiile Muzeului Secuiesc al Ciucului, biblioteca mănăstirii franciscane de la Șumuleu-Ciuc fiind inclusă, încă din 1961, în fondurile muzeului din Miercurea-Ciuc, tot acestuia i-a revenit și sarcina salvării și reintroducerii în circuitul cultural a valorilor recuperate.

În prezent, la Mănăstirea franciscană de la Șumuleu-Ciuc se află numai cinci incunabule, aduse de la Mănăstirea franciscană Odorheiul Secuiesc, unde poposiseră pentru un timp incunabulele

Mănăstirii franciscane de la Călugăreni, din județul Mureș. Toate cele cinci incunabule au caracter religios și toate sunt unicat, ca ediție, în colecțiile din România.

TÂRGU-MUREȘ

Biblioteca Județeană Mureș

Actuala Bibliotecă Județeană Mureș a fost înființată, ca bibliotecă publică a orașului Târgu-Mureș, în anul 1913, odată cu darea în folosință a impozantului Palat al Culturii. Biblioteca deține în prezent și o importantă colecție de valori bibliofile, dintre care : șase manuscrise, cca 600 de titluri de carte românească veche, cca 800 de titluri de carte străină veche, tipărită în secolele XV-XVIII și peste 1000 de titluri din categoria bibliofilie modernă.

Cele patru incunabule din colecție provin de la mănăstirea franciscană din Lăzarea (actualmente în județul Harghita) și au fost atribuite bibliotecii după închiderea mănăstirii, în anul 1948. Așa cum este de așteptat, dată fiind proveniența lor, toate cele patru incunabule au caracter religios. Două dintre acestea (vezi H-37 și L-12) sunt unicate, ca ediție, în colecțiile de incunabule din România, în timp ce din celelalte două se mai află câte un exemplar, la Filiala Batthyaneum a Bibliotecii Naționale a României, din Alba Iulia (vezi J-23) și la Muzeul Secuiesc al Ciucului, din Miercurea Ciuc (vezi J-67).

Volumul coligat, care cuprinde *Legenda aurea sanctorum* a episcopului de Genova, din secolul al XIII-lea, cunoscut ca scriitor sub numele **Jacobus de Voragine** (vezi J-23) și *Legendae sanctorum regni Hungariae in Lombardica Historia non contentae* (vezi L-12) poartă ex-librisul manuscris, datat, al mănăstirii din Lăzarea: „Con[ven]tus Szárhegiens[is] 1703”, iar culegerea de predici intitulată *Sermones Dormi secure de tempore et de sanctis*, atribuită călugărului **Johannes de Verdena** (vezi J-67), conform unei însemnări manuscrise de pe o foaie de la sfârșitul volumului, a fost dăruită preotului Paul Olasz, arhidiacon al reședinței catolicilor din Odorheiul Secuiesc: „...patri Paulo Olasz Archidiacono catholicorum Sedis Udvarhely”. Din păcate, însemnarea nu menționează nici data, nici numele donatorului.

Biblioteca Teleki-Bolyai

Teleki Sámuel (1739-1822), cancelar aulic transilvănean, om de o aleasă și vastă cultură, bibliofil rafinat, a profitat de anii petrecuți în străinătate și de prețioasele relații pe care și le-a făcut, în lumea împătimiților de cărți rare, pentru a-și constitui o

biblioteca enciclopedică, poliglotă, concepută în spiritul bibliofiliei iluministe. Inițial, biblioteca a fost organizată la Viena. „Capitala imperiului și înalta sa demnitate publică, precum și averea sa îi ofereau posibilități de care nu dispunea nici un alt bibliofil transilvănean [...] iar copiii cenzurii imperiale nu puteau să-l împiedice să-și înzestreze biblioteca și cu publicațiile prigonite ale iluminismului și revoluției franceze.” (Jakó Zsigmond. *Philobiblon transilvan*, p. 387). Și-a realizat singur catalogul colecției, pe care l-a publicat la Viena, în patru volume, între 1796 și 1819, cu titlul *Bibliotheca Samuelis S.R.I. Com. Teleki de Szék*. Luând hotărârea de a-și muta colecția în Transilvania, a dispus construirea, între anii 1799 și 1802, la Târgu-Mureș, a unei clădiri, concepute la cei mai înalți parametri ai cerințelor biblioteconomiei vremii. Deschisă pentru public în anul 1802, Telekiana a fost recunoscută, chiar de la început, ca cea mai vestită bibliotecă științifică din Transilvania, ca cel mai bogat tezaur al publicațiilor contemporane iluminismului și revoluției franceze. În timp, celor cca 40000 de volume ale Bibliotecii Teleki li s-au alăturat cca 80000 de volume ale bibliotecii fostului Colegiu Reformat, devenit Liceul Farkas Bolyai, ca și un mare număr de cărți care au aparținut unor vechi colecții transilvănene, școlare și mănăstirești.

În prezent, Biblioteca Teleki-Bolyai are un fond de cca 3000 de volume manuscrise, peste 200000 de tipărituri (cărți, periodice, foi volante), un inestimabil fond arhivistic și o remarcabilă colecție de obiecte cu caracter muzeal. În efortul de valorificare științifică a colecțiilor, s-au publicat deja, în 1971, *Catalogul incunabilelor* (în care sunt descrise 70 de incunabile: 66 ale Bibliotecii Teleki-Bolyai și patru ale Bibliotecii Municipale, actuala Bibliotecă Județeană Mureș), iar în 2001, *Catalogul cărților tipărite în secolul al 16-lea*, ambele redactate în limba latină.

Colecția de incunabile a Bibliotecii Teleki-Bolyai este formată din 67 de incunabile: 66 cuprinse în catalogul tipărit, al 67-lea fiind o donație recentă. Ca proveniență, 52 de incunabile au aparținut colecției Teleki Samuel, zece incunabile Colegiului Reformat și opt incunabile mănăstirii franciscane Călugăreni-Mureș, ultimul incunabil intrat în colecție fiind o donație de la un colecționar particular.

Ceea ce frapează, de la bun început, la această colecție de incunabile, este caracterul preponderent laic al titlurilor provenite în special din colecția Teleki Samuel: autori clasici, greci și latini, autori al Renașterii, literatură, gramatică, istorie, științe juridice, științe ale naturii. Printre lucrările cu caracter religios (provenite în special de la Colegiul Reformat și de la Mănăstirea Călugăreni), abundă predicile, care vizau educarea, îndreptarea morală a societății (**Pelbartus de Themeswar, Savonarola**).

TIMIȘOARA

Biblioteca Județeană Timiș

Fondată la 29 octombrie 1904, cu denumirea de Biblioteca Publică cu Caracter Științific a Orașului Timișoara, actuala Bibliotecă Județeană Timiș și-a început activitatea cu un fond de publicații de 27850 de volume, iar în prezent, fondurile ei se cifrează la aproximativ 750000 de publicații – cărți, periodice, documente audio-vizuale, în limba română și în limbi străine.

Colecțiile speciale ale bibliotecii cuprind: carte românească veche (111 titluri, în 154 de exemplare), 354 de manuscrise, 2445 de fotografii, 20 de stampe, 84 de hărți, periodice, ex-librisuri, foi volante, facsimile și un bogat fond de referință, necesar prelucrării tuturor categoriilor de documente din colecțiile speciale.

Catalogul tipăriturilor din secolul al XVI-lea, realizat de Hortensia Baica (1994, cu 91 de semnalări) și reeditat în anul 2007 (Carina Galiș, cu 123 de semnalări), ordonat cronologic, cuprinde și descrierea unicului incunabul din colecție. Tipărit la Veneția, la 10 decembrie 1500, volumul cuprinde patru lucrări de filozofie morală (două dialoguri și două mici tratate) din opera lui **Cicero** (vezi C-45), însoțite de comentariile umaniștilor Petrus Marsus, Omnibonus Leonicensus și Martinus Phileticus. Încă un exemplar din această ediție se află la Biblioteca Județeană Satu Mare.

TULCEA

Institutul de Cercetări Eco-Muzeale

Muzeul de Științe ale Naturii, din Tulcea, înființat în anul 1950, a început să funcționeze, din anul 1965, sub denumirea de Muzeul „Delta Dunării”, având patru secții: istorie și arheologie, etnografie, științe ale naturii și artă. În anul 1993, prin reorganizarea tuturor obiectivelor muzeale din județul Tulcea, s-a creat Institutul de Cercetări Eco-Muzeale, care grupează patru muzee (Muzeul de Istorie și Arheologie, Muzeul de Artă, Muzeul de Științe ale Naturii, Muzeul de Artă Populară) și 11 obiective muzeale sau de cercetare în teritoriul județului.

Biblioteca Institutului tulcean are, de asemenea, istoria sa. Colecțiile speciale ale bibliotecii s-au constituit dintr-un fond de preluări de la Biblioteca Academiei Române (1978), din donații, dar și din achiziții, făcute atât din anticariate, cât și direct de la colecționari, din Tulcea, dar și din București. Institutul deține manuscrise, carte românească veche (58 de exemplare, tipărite între 1643 și 1830), carte străină veche (tipărită în secolele XV-XVIII) și

tipărituri din secolele XIX și XX, care întrunesc și alte criterii de bibliofilie, în afara vechimii.

Unicul incunabul din colecția tulceană este lucrarea papei **Pius II**, *Historia rerum ubique gestarum cum locorum descriptione*, tipărită la Veneția, în anul 1477 (vezi P-95). Este o istorie universală, care cuprinde și descrierea țărilor menționate. Proiectul lucrării a fost ambițios, dar moartea prematură a autorului (în anul 1464) a împiedicat ducerea lui la bun sfârșit, astfel încât, volumul tipărit nu cuprinde decât prima (și singura, de altfel) parte a lucrării, referitoare la Asia. Deși opera papei Pius II este bine reprezentată în colecțiile de incunabule din România, această lucrare nu figurează decât în colecția tulceană.

Așa cum am mai spus, într-un catalog colectiv sunt cuprinse numai informațiile referitoare la titlurile de ediții și la localizarea acestora în teritoriul țintă, particularitățile exemplarelor descrise rămân în sarcina cataloagelor de colecție. Dacă în descrierea incunabulelor am respectat neabătut această regulă de bază, în *Cuvântul înainte* am ținut să introducem o seamă de informații privind istoricul și componența colecțiilor de incunabule, sau a colecțiilor în care se află și incunabule, pentru a scoate în evidență rolul precumpănitor pe care bibliotecile, fie ele publice, particulare, eclesiastice ori ale unor instituții de învățământ sau muzee, l-au jucat în susținerea vieții culturale a acestei ultime jumătăți de mileniu din istoria României.

Din cauza vechimii, a condițiilor improprii de conservare și manipulare, multe incunabule au ajuns până la noi incomplete, așa cum se poate observa și din descrierile cuprinse în acest catalog. În plus, din cauza condițiilor specifice în care s-au format colecțiile de incunabule, din unele lucrări, tipărite în mai multe părți sau volume, în prea puține colecții întâlnim întreaga suită a părților componente, uneori, așa cum este cazul unei ediții a Bibliei, tipărită în șase părți (vezi B-78), aceste părți se află răspândite în mai multe colecții, în nici una dintre acestea neexistând ediția completă.

Incunabulele sunt partea cea mai valoroasă a colecțiilor de tipărituri din lumea întreagă, din această cauză suntem datori nu numai să le protejăm, ci să le studiem mai atent și mai profund decât s-a făcut până în prezent, dar regulile conservării colecțiilor de patrimoniu restrâng, și pe bună dreptate, accesul la aceste valori și ne impun restricții în manipularea necesară unei cercetări amănunțite. Din fericire, problema se poate rezolva mulțumitor prin digitizarea incunabulelor din fiecare colecție, dar, mai ales, prin realizarea unei biblioteci virtuale a incunabulelor, în care să apară exemplarele complete (sau completate), la fel suitele de volume sau

părți ale unei lucrări. Pentru completări, *Catalogul colectiv al incunabilelor din România* va fi un îndrumar strict necesar, iar în situațiile în care nu avem în țară nici un exemplar complet dintr-o ediție, se poate recurge la colaborarea internațională.

Aici nu este nici locul, nici cadrul potrivit pentru o discuție extinsă pe această temă, dar considerăm că, de îndată ce se va crea cadrul potrivit, discuția se impune cu stringență.

Elena-Maria Schatz